

ЯМИН ҚУРБОН

ЎТҚИР АСАЛ

Масаллар

ТОШКЕНТ

Гафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
www.ziyouz.com kutubxonasi

Тақризчи
Филология фанлари кандидати
В. Раҳмонов

Сўзбоши муаллифи
А. Шаронов

К 70403—153 52—82 4702570200
М352(04)—83

ИЛЛАТЛАРГА УТ ОЧИБ...

Масал ўзбек адабиётида узоқ тарихга эга бўлиб, классик адабиётимизда унинг нодир намуналари яратилган бўлса ҳам, тўлақонли жанр сифатида Улуғ Октябрь социалистик революциясидан кейин у кенг тараққиёт йўлига чиқди.

Маълумки, масалда мажозий фикрлаш ўзига хос намоён бўлади. У ўткир, заҳарханда сатира билан қўшилиб, унинг белгиловчи хусусиятига айланади. Ана шу хусусият эндигина ташкил топган янги тузумнинг душманлари ва уларнинг хатти-ҳаракатларини фош этишда ёш ўзбек совет адабиётининг вакилларига жуда-жуда қўл келди. Октябрь инқилоби ва граждандар урушининг оловли йилларида тараққиётимизга ғов бўлган ҳар қандай иллат ҳамда тўсиқларни фош қилиб, уларнинг асосий моҳиятини очиб ташлашда сатиранинг, шу жумладан, масалнинг ҳам аҳамияти катта бўлди. Ҳозиргача бўлган олтмиш беш йиллик босиб ўтган йўлимизда масалнинг жанр имкониятлари кенгайди, унинг ранг-баранг шакллари юзага келди.

Йигирманчи ва ўттизинчи йилларда масалнинг асосан сюжетли новелла шакли мавжуд эди, ҳозирда унинг ассатирик памфлет, заҳарханда сатирик эпиграмма, масал-тўртлик, масал-қитъа қаби ранг-баранг кўринишларини учратиш мумкин. Шубҳасиз, масал фақат шакл жиҳатидангина эмас, тематик жиҳатдан ҳам бойинди, образлар дунёси кенгайди.

Масал жанрининг эллигинчи йиллардан кейинги тараққиётида Ямин Қурбоннинг ҳам сезиларли улуши бор. Унинг дастлабки масаллари В. И. Ленин номидаги Урта Осиё Давлат университетидида ўқиб юрган йилларида республика газета ва журналларида босила бошлади. Университетни тамомлагач, газета, журналларда, республика радиосида ишлади. 1956 йилда илк тўплами «Қизиқ ҳангомалар» нашрдан чиқди. Журналистик фаолияти уни ҳаётнинг энг долзарб участкаларида бўлишга, меҳнат кишилари, уларнинг яшаш шароитлари билан янада яқиндан танишишга имкон берди. Натижада, унинг масалларининг тематикаси, образлар дунёси бойиди, ишонтириш кучи янада ҳаётийлик касб этди.

Олтмишинчи йилларга келиб, Ямин Қурбоннинг «Муштум», «Шарқ юлдузи» журналлари, «Ўзбекистон маданияти», «Совет Ўзбекистони» газеталарида босилган масаллари «Меҳрим ва қаҳрим» (1961), «Пуфаклар» (1966), «Гул ва тиканак» (1968) номлари билан нашр этилди.

Ямин Қурбон масаллари тематик ва шакл жиҳатидан ҳам ранг-барангдир. У масалларининг аксариятида ихчамликка интилади, қиссадан келиб чиқадиган ҳиссанинг таъсирчан бўлишига ҳаракат қилади. Агар масалдаги воқеалар ривож ва персонажлар тўқнашувидан муаллифнинг нияти тўлиқ ва аниқ англашилса, бундай ҳолларда қиссадан ҳисса чиқариб ўтириш ўринсиздир. Я. Қурбон буни яхши ҳис қилади. «Беданавоз» масалида аввал қиссадан-ҳисса берилади-да, сўнг ана шу ҳукми юзага чиқарган воқеалар тизмаси баён этилади:

Ўзингдан кўр, не кўргилик келса бошга,
Тошда не айб, гар қоқилсанг йўлда тошга.

Беданавознинг сайроқисини Мушук еб қўйгач, у бедананинг ўчини олиш мақсадида Мушукни думига латта боғлаб ўт қўйиб юборади. Мушук эса жон ҳолатида ўзини пичан ғарамига уради. Беданавоз қанчалик оқ-воҳ урмасин, уйи куйиб кул бўлади.

«Шириш хаёл эшак»да эса муаллиф аллегорик персонажлар ўртасидаги муносабатларни диалоглар асосига эмас, балки ички монологга асосланиб амалга оширади. Ит ва Эшакнинг эгасига муносабатлари масалчи ниятини очишда асосий воситага айланади.

«Қутилмаган меҳмон» масалидаги Тулкининг айёрлиги, ҳолатга қараб ўзгариши айрим мунофиқ кимсаларнинг характерли хусусиятларини ёдга солади.

«Чўпон ва Сайёҳ» масал-тўртлигида муаллиф мажозий ҳолатни ихчам, таъсирчан гавдалантира олган. Ундаги ихчамлик воқеаларни узундан-узоқ тасвирлашдан ўзни тийиш натижасида юзага келган. Осиб қўйилган итни кўрсатиб сайёҳ берган саволга чўпон:

— Қўрқоқлик қилиб у ёвга ём босди,
Шунинг-чун камина бу пастни осди,—

деб жавоб беради. Итнинг қўрқоқлик қилиб ёвга (бўрига) ён босганлиги ҳақидаги ва у билан боғлиқ воқеалар батафсил тасвир этилмаса ҳам, у Чўпон айтган сўзларнинг мазмунидан тўлиқ англашилади.

Я. Қурбон ўз масаллари учун аксарият ҳолларда Бўри, Тулки, Шер, Қуён, Булбул, Қарға каби традицион аллегорик образларни танлайди. Уларни турли поэтик-мажозий ҳолатларда, бир-бирини такрорламайдиган ҳаётий ситуацияларда ҳаракат қилдиришга муваффақ бўлади. Натижада, анъанавий аллегорик образнинг у ёки бу масалдаги функциялари бир-бирини такрорламайди.

Аллегорик образлардаги ана шу хусусият ҳақида тўхталиб машҳур олим А. А. Потебня қуйидагиларни

ёзган эди: «Масалчи персонажларнинг тафсилотига узоқ тўхталиб ўтирмай, биргина номи билан тингловчида тўлиқ тасаввур қолдирувчи, унга тайёр, тушунча бўлиб хизмат қилувчи персонажларни олади».

Характерли томони шундаки, у ёки бу аллегорик персонаждаги асосий характерли томон «тайёр тушунча»лик аҳамиятига эга бўлса ҳам турли ситуацияларда уларнинг ана шу характерли томонга яқин қирралари очилаверади.

Улуғ рус масалчиси И. А. Крилов ҳамда С. Михалков ва қардош халқлар адабиёти вакилларининг асарларидан қилинган таржималар Ямин Қурбоннинг масал яратишдаги маҳоратини ўсишида яхши натижалар берди. Етмишинчи йилларга келиб у «Масаллар» (1972), «Гулнор» (1973), «Масаллар» (1977), «Лайлак ва Қарға» (1979) каби тўпламларини ўқувчиларга тақдим этди.

Тўпламларга киритилган масалларга диққат қилинса, Я. Қурбоннинг тематик диапазони нақадар ўзгаришлигига, унинг образлар дунёси бойиганлиги ва борлиқни поэтик тадқиқ этишда ўзига хослик касб этганлигига қаноат ҳосил қилиш мумкин.

Мана, ўзгаларнинг доимий ғамхўрлиги, ёрдамсиз яшай олмайдиган кимсаларнинг мажозий хислатларини Я. Қурбон қандай тасаввур қилади:

Уз вақтида бураб турилмаса гар,

Оёқлари шолу қулоқлари кар.

(«Соат»)

Я. Қурбон масаллари ранг-баранг мавзуларда.

Унинг сатираси тиғидан лаганбардор ва мунофиқ ҳам, товламачию ҳасадгўй ҳам, манманликка берилган бошлиқ ва турфа хил устабузармонлар ҳам, порохўр ҳамда чаласавод ўқитувчилар ҳам, ҳаётий заминдан оёғи узилган баландпарвоз шоиру софдил, пок кишиларининг ҳаётига зомин бўлган муттаҳам иблислар ҳам қочиб қутула олмайди. Мавзу ранг-баранг, хилма-

хил, бир-бирини такрорламайдиган шаклларни ҳам талаб қилади. Шунинг учун масалчи гоҳ воқебанд новеллага, гоҳ масал-эпиграммага, масал-тўртлик ва сатирик памфлетга, ўрни билан масал-қитъага мурожаат қилади.

«Қўрқоқ» масалига эътибор қилайлик. Қашқир қўлига илинган Қуённинг кўзига ўз ҳаётини сақлаб қолишдан бошқа ҳеч нарса кўринмайди. Унинг ягона илинжи шу. У ана шу илинж йўлида ҳамма нарсадан кечишга тайёр, ҳатто дўстларидан ҳам. Шундай бўлиб чиқади ҳам.

Қашқирнинг:

Дўстларинг инин кўрсатсанг,
То умринг борича яшайсан эркин —

деган шартига у жон деб кўнади. Аммо бундай сотқинлик унга қимматга тушади, Қашқир аввал унинг ўзини еб, сўнг дўстлари ҳаётига чанг солади. Сотқиннинг умри қисқа, деб бекорга айтилмаган.

Фирибгарлик ҳам ўта яшовчан иллат. текинхўрлик билан кун кечиришнинг энг разил усулларидан. У қанча фош қилинмасин, янги-янги «ижодий» кўринишларини намоён қила беради. Я. Қурбон талқинича, у ҳатто шайтонни ҳам доғда қолдиради. Фирибгар қўлга тушгач, мени шайтон йўлдан урди, деб нолийди, ер ўпиб кечирим сўрайди. Бундан огоҳ бўлган Шайтон тун ярмида қўлда яроғи билан келиб, «Мен қачон сени йўлдан урдим» деб қистовга олганда, Фирибгар ўзининг бисотидаги яна бир усулни ишга солади:

Ҳеч, ҳеч қачон! Кўп — одамлар аҳмоғи.

Ана шулар туришмайди сира жим!

Билсангиз, эҳ, улар бизга ғирт ғаним, —

деб жавоб беради. Аслида Фирибгар ва Шайтон бир тоифадаги кимсалар. Улар бир-бирларининг тилига бошқаларга нисбатан яхши тушунишади. Иккинчидан, одамлар орасида ғийбатчиликнинг мавжудлигини ҳисобга олсак, Шайтоннинг бу товламачиликка ишонгани

Ута ҳаётин чикқан.

Муаллифнинг «Ҳамсоялар», «Совуқ» масаллари манший мавзуларда. Шоир турмушимизда учраб турадиган нохуш кўринишларни қаламга олиб, кишиларни улардан огоҳ бўлишга чақиради.

Албатта, Я. Қурбоннинг айрим масалларини муайян соҳадаги, қарашдаги кимсаларнинг хатти-ҳаракатларини очишга қаратилган, деб қатъий чизиқ тортиб бўлмайди. Чунки аксарият масалларидаги аллегорик персонажлар умумлашма характерга эга. Уларда турли касбга, тонфага алоқадор шахслардаги муштарак томонлар, уларнинг ҳаммалари учун характерли бўлган хусусиятлар ўз ифодасини топади. Шу жиҳатдан Я. Қурбоннинг «Булбул билан Чумчуқ», «Ҳасад туҳфаси», «Итқовун», «Қарға билан Жайрон» масаллари характерлидир.

«Итқовун» масалида автор ўзгаларнинг ютуқларини кўра олмайдиган нопок кимсаларга хос хусусиятларни очиб ташлашни мақсад қилиб олган. Итқовун шириншакар қовунларнинг ардоқланишидан норози. Унинг эътирози, норозилиги ҳам бир қарашда тўғридек:

Ҳосилим ширин,
Ергудайин тил.

Аммо мақташади ўшани фақат.
Бу — лаганбардорлик. Бу сохта олқиш.

Масалдаги қиссадан ҳисса Кўкчанинг сўзларида ўз ифодасини топади:

Атрофга қара,
Бемаза нарса
Ҳеч кимга ҳеч қачон ёқмайди, ошнам!

Истеъдод билан яратилган яхши нарсаларни кўра

олмаслик, уларнинг тақдирланишига ҳадик билан қараш қайси соҳада йўқ, ахир. Инсон энг юксак камолот босқичига кўтарилмагунча бундай бемаъни иллатларнинг онда-сонда бўлса ҳам учраб туриши табиий. Инсонни фақат ҳаётгина эмас, у ўз-ўзини ҳам поклашга интилиши керак.

Ҳаёт оқими ва ўзгаларга қараб ўз-ўзини поклаш эса юксак камолот босқичига қўйилган қадамдир. Ана шундан бошлаб у ҳасад ва бошқа иллатлардан қутула боради. Ҳасад фақат бошқаларгагина зарар келтирмай, ҳасадчининг ўзини ҳам аста-секин ейди. Энг ёмони у юқумлидир. Ана шулардан огоҳ этмоқчи бизни масалчи.

«Бузоқбошилар» масалига диққат қилайлик. Боғга аввал нашвати экилди. У энди авжга келганда, қуриб қолади. Сўнг анжир — яна шу ҳол. Сўнг олма ва бошқа турфа хил мевалар экилди. Яна шу ҳол. Маълум бўлишича, бузоқбошилар уларнинг илдизини кемириб, «тинчйтишаётган» экан. Хўш, нима бўпти, дерсиз. Масалчи мана қандай жавоб беради бу саволга:

Улар ер остида бўлсайди фақат,
Яралмасди, дўстлар, бу масал ҳеч вақт.

Қандайдир химикатлар ишлатиб нашвати, бошқа меваларнинг бошига етган бузоқбошилардан мутлқ қутулиш мумкин дир, лекин ер устидагиларга бундай химикатлар кор қилмайди. Чунки улар юзма-юз келиб қабиҳ ниятларини ошкора айтмайдиган «бузоқбошилар» тоифасидан.

«Тошбақа билан Қирпитикон», «Ҳангома», «Қилмиш-қидирмиш», «От билан Аравакаш» масалларидаги кулги сатирик характердан ҳам кўпроқ юмористик характер касб этган. Уларда масалчи кундалик ҳаётимизда учраб турадиган камчиликларнинг зарарли оқибатини очишга, уларни келтириб чиқарган сабаблар

МОҲИЯТИНИ ўқувчи кўз ўнгида гавдалантиришга ҳаракат қилади.

«Ҳангома»даги икки шернинг аҳволи ҳам, кайф қилиб учиб қолган Қуённинг мақтанчоқлиги ҳам-ўта кулгили.

Кайф қурсин, кайф! Бир йўласи иккаласин,
Кайф устида чиқарибман дабдаласин...

Ямин Қурбоннинг аксарият масаллари ихчам, сиқик. Улардан чиқарилган хулосалар айрим ҳолларда халқ мақолларига ўхшаб кетади. Бу масалларга янада таъсирчанлик бахш этади.

...Даштда илонлар... Мовий кўкда эса кенгликларда султон бўлган Бургут учиб юрипти. Илонлар ҳадикда. Шу вақт дайди ўқдан Бургут яраланади. У осмонга, ундан баланд тоғларга ўрлайди, илонлар эса бундан ўта мамнун, чунки:

Марднинг мусибати — номардга байрам!

Шубҳасиз, бундай мисолларни Ямин Қурбон ижодидан кўплаб келтириш мумкин.

Ямин Қурбон аксарият масалларида таъсирчан мажозий ситуациялар қўллайди. Унинг масалларидаги аллегорик образлар ҳаётий, ишонarli воқеалар, қизиқарли ва кулгили ситуациялар асосида гавдалантирилгани учун ҳам ўқувчининг ёдида узоқ вақт сақланиб қолади.

Мана, ўттиз йилдирки у ўзбек совет масалчилигининг камолоти йўлида самарали ижод қилмоқда. Ҳозир у эллик ёшда. Эллик ёшни ижодий гуллаш даври дейилганига жуда-жуда ишонгинг келади.

Ямин Қурбоннинг кейинги вақтларда республика газети ва журналларда эълон қилган масаллари ҳам кинида ана шундай ишонч туйғусини юзага келтиради.

Асқарали ШАРОПОВ
филология фанлари кандидати

ОҢИЛ БИЛАН ҚИТМИР

Қилмоқ бўлиб атай табиатин кир,
Оқилга ҳиринглаб гап қотди Қитмир:
«Пир! Қандақа бўлур шайтоннинг афти?»
Жавоб берди Оқил Қитмирга дарҳол:
«Бўлсангиз гар унинг чин орзуманди,
Қўзгуга боқингиз, кўрасиз яққол».

ҚУРТЛАГАН БЕҲИ

Сингудек эгилган тепа шохидан
Туртиб туширилди қуртлаган Беҳи.
Гап-сўз қилмасинлар, дея, орқадан,
Деди кўринганга бўзариб бети:
«Шунча хизматларим етар, бас энди,
Юқорида туриш жонимга тегди...»

А П П О Н

Ақлини занг босган,

катта гап Аппон

Коптокдек тепилди идорасидан.

Жойланди бир ерга йўл топиб осон —

Бўлак ишга ўтди баҳонасида.

Ким бўлиб, дейсанми?

Э, асти қўйгин,

Одам қуригандек баковул яна.

Хўл ўчоққа қалаб нуқул хўл ўтин,

Кўрсатар ҳар куни чучмал бир наъма.

Наъмаки:

баайни чалиб тартарак,

Учирар ходимлар капалагини;

Мияларда чақиб ёнғоғу данак,

Айлантирар ғазаб чархпалагини.

Қаймоқлашиб бир кун ҳамтовоқ хеши:

«Сал босинг ўпкани,— деди,— азизим!

Уйланг

бор-бора калтак тегишин!

Бундайин иш тутиш —

балойи азим».

«Бе, аломатсиз-а! Мендан еманг ғам!

Қаттиққўл бўлмасам

иш кетгай чаппа;

Ҳа,

пойдеворимнинг тағи тортиб нам,

Чалиб чапагимни

қулайман таппа.

Шунинг-чун ҳаммасин бўйнига бир-бир
Башбоғ солиб олай деяпман-да;
Шунинг-чун ҳаммасин титратиб зир-зир,
Угай онадайин тергаяпман-да!
Асло

бўш келиш йўқ!

Солиб йўлимга,
Дўппимни яримга қилиб юраман!
Қай бири юрмаса гар йўриғимга,
Иккала қулоғин зимдан бурайман.
Қарабсизки,
барин қушдек қўндириб,
Қўндириб оламан қўлимга бешак!
Олгум ишни шу йўл билан дўндириб,
Дўндириб олмасам,
эмасман эркак!»

ТОЗИ БИЛАН ТУЛКИ

Ортдан қуваётган Тозидан нолиб,
Тулки қочарди жон талвасасида:
«Аҳ, инсофсиз, мунча кўзларинг ёниб,
Мунча югурасан жоним қасдида!
Нима, мен бўридек тўкмак бўлиб қон,
Итларни ҳар кеча қўрқитяпманми?!
Отарга ҳар кеча ёғдириб қирон,
Чўпонлар шўрини қуритяпманми?!
Эс борми, вей, мунча ошмасанг ҳаддан!
Эси бор ит менга тиш қайрармиди!..
Есам, бир товуқ ё хўроз ерканман,
Мен еганим билан камаярмиди!»

МУШУК БИЛАН БЕДАНАБОЗ

Ўзингдан кўр, не кўргилик келса бошга,
Тошда не айб, гар қоқилсанг йўлда тошга.

* * *

Рухидаги баҳор сўниб, келди аёз,
Торс ёрилиб кетди гўё Беданабоз!
Мушук қурғур тирнабди-я, хом ярасин,
Еб кетибди яна там-там сайратмасин!
«Қувиб етиш — амримаҳол. Не қилай, хўш?
Пойлайми ё симга боғлаб бир тилим гўшт?
Йўқ! Бу ишим хойнаҳой панд едирар-ов.
Эҳ, зотингга ўлат келсин, миёв-миёв!
Боламдан ҳам азизроқдан этдинг жудо.
Сени мунча саватига солди худо!..»
Носни чекиб, тўнин ташлаб елкасига,
Темирчига йўрғалади эртасига.
Битта қопқон ясаттириб қайтди шу кун,
Шу қопқонга Мушук паққа тушди шу тун.
«Ҳа, ярамас! Беданахўр! Кўнгли қурум!
Мана энди дўзахга гум қиламан, шум!—
Апил-тапил қават-қават латта боғлаб,
лампаёглаб,
Гугурт чақиб, банддан уни бўшатди у.—
Мана, кўргил, сени ҳам хўп ўхшатдим-ку!»
Шўрлик Мушук талвасада югурди-е.
Югургани сайин олов қутурди-е!
Шу маҳал, воҳ,

Мушук ўзин шийпон ичра урди ногоҳ,
Шийпондаги хашакни ўт ола кетди,
Хашак билан бирга шийпон ёна кетди.
Бу фалокат Беданабоз жонин чўглаб,
Ўз-ўзини ура кетти икки қўллаб:
«Э-ҳей, ёрдам! Бормисиз, эй, аҳли мўмин!
Оллоҳ менга отти яна кулфат ўқин!
Ҳолимга ким кулар, билмам, кимлар бўзлар
Ёрдам! Ёрдам! Уйимга ўт кетди, дўстлар!»

ШИРИНХАЕЛ ЭШАК

Ит ҳар маҳал эркаланиб эгасига,
Парвонадек айланарди теграсида.
Эгаси ҳам неки еса, уни сийлаб,
Эркаларди фарзандидек силаб-сийпаб.
Эшак махсум эътиборин тортиб бу ҳол,
Қулоқларин чимирдию сурди хаёл:
«Тавба! Ўзи эгамизнинг борми эси?!
Ўзгалардан ортиқ экан Итнинг неси?!
Ўта айёр, туширади бўлса тайёр.
Шунинг учун у ер юткур лаганбардор.
Ахир, мен ҳам фароғатда яшай бундоқ,
Токай тошлар озорини чеккай туёқ!
Ит сингари хуш ёқишни қотиргум, ҳм,
Тез орада катта обрў орттиргум, ҳм.
Алаמידан Ит жигари эзилсин бир,
Қамина ким эканлиги сезилсин бир!..»
Арқонин у чайнаб шу дам узди шартта.
Сўнг қилпанглаб, кулгили бир вазиятда
Аллақандай қилиқ қилди эгасига
Ташлаб икки оёғини елкасига.
Эгасининг кўз гўлаги ўйнаб бирдан,
Тепа кетти сўка-сўка шиддат билан!
Эшак қолди тепкиларнинг жаласида,
Бодраб кетди ғурралар хом калласида.

КУТИЛМАГАН МЕҲМОН

Тун эди, қўноқда мудрарди сокин
Куркаю товуқнинг билқиллагани.
Мизғиган Олапар уйғонса бир пайт,
Ажиб бир Тулкида ажиб ҳаракат:
Сузук кўзларида парпираб ёлқин,
Томоғин қоқяпти килкиллаб тани!

«Хўш, келинг!» Фингшиди Олапар ҳуриб.
«Хумор эдим кўпдан тўйиб кўришга
Бу хушрўй, жаннати паррандаларни,
Нозик кўнгилларга арзандаларни»,
Деди Тулки ночор тинкаси қуриб,
Ҳоли қолмай қаддин тиклаб туришга.

«Мен эсам сизга кўп интиқ эдим-да,
Турган эди сизга учиб кўзгинам.
Дилгинам ёришиб кетди қуёшдек,—
Дея Тулкига у отилди тошдек.—
Аҳ, мана, кўр, мана, сенга парранда!
Кутардим шилгали теринг, муттаҳам!»

ТОЖИ ТАЖАНГ

Тожи тажанг ишдан кела кечқурун,
Молхонага кира тимирскиланди.
Сал ўтмаёқ, дилин қоплаб, қора тун,
Ўкради ўлгандек ёлғиз фарзанди:
«О, қани шифтдаги эски ботинкам?!»
«Ҳай, мунча бўлдингиз момақалдироқ.
Шу савилгинага боя Шоҳамдам
Шара-барачидан олганди бодроқ».
«А?!»

«Ҳа, нимаиди?»

«Оҳ, шўрим қурибди».

«Ҳай, дадаси, мунча, эски нарса-ку!»
«Вой, шўрим қурибди, худо урибди!
Қайда эди менга бу аччиқ қайғу!
Худо мунча менга қилмаса зулм,
Ахир, ботинкада бор эди пулим!»

ТУЯҚУШ

Келгач Туяқушга кўрик навбати,
Қай жинсга хослиги сўралди ундан:
«У-ҳў, саволингиз мунча ғалати!
Кўриб турибсиз-ку, қушман бурундан!»
«Жуда соз. Қўрайлик, қани, учингиз.
Балки, толмас қанот турнани ҳатто
Йўлда қолдирувга етар кучингиз».
«Э!.. дўстлар, осмонга ҳушим йўқ асло;
Ҳушим йўқ бўлсам-да, ҳар қушдан учқур.
Ахир, ким кўрибди осмонда ҳузур?!»

ҚАШҚИР БИЛАН ҚУЕНЛАР

Той ортидан қувиб келётган Қашқир
Тушиб кетди ногоҳ пистирма-чоҳга.
Ғингшиди питирлаб, қалтираб дир-дир
Илиниб қолгандек балиқ

қармоққа.

Бир маҳал қараса, чоҳнинг лабида
Қуёнлар кўз ёши тўкишяпти жим.
Умид қанот қоқиб Қашқир қалбида,
Чехраси бир нафас тортди мулойим:
«Ачиняпсиз дейман аҳволимга-а?»
«Ҳм, ачиняпмизки, жигаримиз хун,
Бўлаяпмиз хун

сен

мечкай золимга

Бу кулфат бурунроқ келмагани-чун».

ЧУПОН ВА САЙЕҲ

Дарахтга осилган Итни кўрибоқ,
Чўпондан сабабин сўради Сайёҳ.
«Қўрқоқлик қилиб у ёвга ён босди.
Шунинг-чун камина бу пастни осди».

ҚАЙЧИ ВА ЧАРХ

Чарх шиддатли айланарди.
Гоҳ қизариб, гоҳ кўкариб
Қайчи унда чархланарди.
Шунда Қайчи бош кўтариб,
Очди жағин,

Сочди захрин:

«Ҳадеб мунча бердинг азоб
Юпқалай деб дамимни сен;
Ахир, борми асти инсоф,
Кемирдинг-ку танимни сен!»

Қилди алам

Чархга шу дам:

«Яхшиликка ёмонлик, деб
Шуни айтар эканлар-да;
Жон койитсам ғамларин еб,
Ўта қайсар эканлар-да!
Бўлсак ғайир,
Қуллуғ-е, хайр!»

СОАТ

Ўз вақтида бураб турилмаса гар,
Оёқлари шолу қулоқлари кар.

ТИПРАТИКОН ҲАҚИДА ИЛОН

Илондан сўрашди: «Типратикон ким
Ва унинг қанақа хислатлари бор?»
«У-ў, жон зотига у ўта бераҳм,
Дуч келган жонворни қақшатади зор...»

ШЕРМАТ ЧАПАН

Чой хўплаб чойхонада Шермат чапан
Куларди толмай сира жағи гапдан:
«Кеча, денг, ён қўшнимиз ўрдакчасин
Лайчамиз қурғур қувди юлқиб патин.
Қаранг-а, зумрашаси отиб таёқ,
Кўргилик, лайчамизни қилди маймоқ!
Ўғилча, ёниб ичи, солди уни,
Лоларанг бўлди-қўйди оғзи-бурни.
Чувалиб бирдан гина калаваси,
Аяси чиқди тутиб жазаваси!
Бурқсиди, бай-бай, бериб тилига эрк,
Қарғишлар варанглади бешотардек.
Шу, денг, во, янгангиз ҳам кетди бодраб,
Қорнига тепки берди атай додлаб.
Шу дам, денг, эргинаси бўлиб пайдо,
Кекирдак чўзиб қолди хўрознамо.
Қарасам, шаънимизга сочяпти чанг,
Десангиз, қон босимим бўлибон ванг,
Қўчқордек калла қўйиб юборибман,
Қанқайган карнай бурнин торс ёрибман.
Кўрдиму, юрагимга тушиб гулув,
Бошидан қуйворибман бир пақир сув.
Қочди денг бахтга учиб капалаги
Ариққа пишилган курк товуқ каби.
Чамамда қилиб мени телба гумон,
Ортидан хотинчаси бўлди қуён.
Бир бало бўлсам керак, деб ўйласам,
Ҳайрият, гум бўлдилар чиқармай дам.

«Қўшнижон, тузукмисан», десам бугун,

Қайтарди терс бурилиб аччиқ тутун.

Дедим: «Вей, от тепкисин кўтарур от.

Еқмасак, уй-жойинг сот, араванг торт!»

Деди: «Хайф, сизга минг ҳайф одамий шакл;

Қовоқдан фарқи не бош, бўлмаса ақл».

Турқидан ачийдиган, гапи — кепак.

Жўнадим пиқ-пиқ кулиб, қоқиб этак.

Хўш, қалай, тузлабманми? Воҳ-хаҳ-хаҳ-хо!

У-чи, бир сичқон бўлса, мен аждаҳо!»

ҲАСАД ТУҲФАСИ

«Отлар имтиёзи баланд мунча ҳам,
Бизлардан уларнинг нимаси ортиқ?
Зўр-зўр анжомлару емлар дам-бадам,
Биз қолиб, уларга этилар тортиқ.
Тиниғи уларга, бизларга қуйқа;
Гўё улар инсон наслига аймоқ.
Бизни ҳам сийлашса эди шунақа,
Тортардик қилт этмай ортсалар-да тоғ...»
Эшакнинг бу гапи чалиниб қолди
Наф талаб хўжасин қулоқларига.
Келдию тараб у Эшакнинг ёлин,
Қоқди от тақасин туёқларига.
Олдига отга хос озиқлар тўкиб,
Безади отга хос анжомлар ила.
Егач хўб, тўйгач хўб қолгудек бўкиб,
Қўшди ўлган отин аробасига.
Хўжаси дўлаяр, Эшак тўлғанар
Човини кетма-кет қамчи ўймалаб;
Тўлғанар, кўзида лов-лов ўт ёнар,
Воҳ, қани, ароба кетса йўргалаб.

* * *

Ҳасад туҳфаси бу, эй, кони ғараз,
Торт, ҳа, торт кетса-да суякларинг дарз.

БУЛБУЛ БИЛАН ЧУМЧУҚ

Митти ғунчаларни эркалаб Булбул,
Тонггача куйлади, куйлади ёниб.
Ул ғунчалар ханда этганда буткул,
Қўзларя илинди, илинди толиб.
Шу асно пирр этиб келди-да Чумчуқ,
Қўниб олиб гулга эгадек гўё,
Қушларга керилди кўтариб тумшуқ:
«О, қаранг, гулларда нақадар оро!

Ахир,

Қўнғироқ товшимиз этмаса таъсир,
Ғунчалар маст бўлиб очармиди лаб,
Очилтирдик-да, биз тун бўйи сайраб...»

П И С М И Қ

Тебранарди бурни терчилаб
Ресторан бурчида Писмиқ;
Гоҳо жимиб, гоҳо пичирлаб,
Гоҳида куларди пиқ-пиқ.
Бир хўранда уни, бу мастми,
Хушёрми, деб қилди хаёл:
«У, биродар, дилдаги гардни
Учириб кетдими шамол?...»
«О... экансиз чиндан топонимч.
Расмана байрамим бугун!
Ғамларимни ҳайдаб чин севинч,
Қўнглимга бўлди у устун.
Бошлиққинам ўрнига, ахир,
Йўл топдим, ўлтирдим, ҳи-ҳи;
Шўрва тўкиб шўрига, ахир,
Тириклай ўлдирдим, ҳи-ҳи...»

С О В У Қ

Иссиқдан ҳар бир жон эди қовурдоқ.
Надим совуқ шу пайт елпинди бұртиб:
«Воҳ, қани, бир парча муз бўлса шу чоқ!»
«Сувга боқ, муз бўлгай сув сени кўриб».

«Қандай шарт?»

«Дўстларинг инин кўрсатсанг,
То умринг борича яшайсан эркин».
Қуён қулоқлари бўлди-да баданг,
Дўстларининг инин кўрсатди шу зум.
Қашқирлар пинҳона кўзларин қисиб,
Уни у дунёга қилдилар-да гум,
Утлар орасида ётдилар-писиб.
Индан чиққанининг чиқармай дамиф
Ғиппа-ғиппа бўғиб, қувнайвердилар;
Тилишиб бечора қуёнлар бағрин.
Жаҳаннам тубига йўллайвердилар.

Д О Н И Ш М А Н Д

Мансабдор ошнамдан сўрадим: «Айтгил,
Қанча дўст орттирдинг ва қанча душман?»
«Қўлимдан кетган кун шул мансаб сабил,
Ким дўсту ким душман, бўлади равшан».

ҚОРОВУЛИ БОР БУЗОҚ

Итини тўқайда қолдирди Деҳқон
Бузоғи ёнида қоровул қилиб.
Бу ҳолни оч Бўри қайдандир билиб,
Келди аста, нафси этиб ғалаён.
«Жўна, эй, шум қадам, бу ерда не бор!»
Бўри эса кулиб, ликилллатиб дум,
Бузоқ бўғзин шартта тишлади шу зум.
«Нима қилаяпсан, ахир, ў-ў, ғаддор!
Ў-ў, ким бор, эртароқ келинг кўмакка!»
Дея Ит Бузоққа ёпишди нолон.
Бўри тортди у ён, Ит тортди буён.

Тортилиб узоқ,
Охири Бузоқ

Ажралиб кетди тенг икки бўлакка.

ФИРИБГАР БИЛАН ШАЙТОН

Ногоҳ қўлга тушиб қолди Фирибгар
Жинояти устида.
Қирди кесак тусига:
«Менда не айб, ўпкани бос, биродар!
Урмасайди йўлдан Шайтон лаънати,
Йўлармидим бу ишга,
Қолармидим ташвишга;
Қўймади-да, ахир, унинг даъвати!»
Тепкидан у ҳушдан кетиб, тош қотди.
Тун ярмидан оғган вақт,
Чўкканида сукунат
Биқинига кимдир туртди, уйғотди.
Қарасаки, Шайтон, қўлда яроғи:
«Хўш, жавоб бер, беимон,
Йўлдан урдим мен қачон?!»
«Ҳеч, ҳеч қачон!.. Қўп — одамлар ахмоғи.
Ана шулар туришмайди сира жим!
Уйнатиб юз наъмага,
Қўяр доим ғалвага.
Билсангиз, эҳ, улар бизга ғирт ғаним...»

БАХИЛ БИЛАН ТЎТИ

Бир одам бор эди, бир кўзи сўқир,
Бўйи калтагина, бетлари чўтир.
Элдан бахил деган лақаб олганди,
Феъли шу лақабни сақлаб қолганди.
Ҳар ерга қўйиб у пистирма, тузоқ,
Қушларни қийратиб келарди узоқ.
Бир куни кўрсаки, тузоқда Тўти
Питирлар эди нақ ёрилиб ўти.
Севинчдан соқовдек ликиллатиб тил,
Пичоғин қинидан суғурди Бахил.

«Во, тингла, илтимос, қақшатмагил зор;
Тинглагил, менда бир ажиб хислат бор!»

«Хислат?! Хўш!»

«Кўнглингда не истак? Сўйла!

Мен уни амалга оширгум тўла».

«Ростми-а?!»

«Бундан, вей, бўлгил хотиржам!

Бўшатгил сен аввал кўрсатиб карам!»

«Унда, уқ, ичимда тўтуним кўпдир;
Қара, паканаман, чўтиру сўқир!
Хушқадду хушрўйни кўргум йўқ ҳечам,
Аламдан уйқусиз ўтади кечам.

Улар ҳам мен каби бўлиб қолишсин!
Тилагим шу. Бажар! Дилим ёришсин».

«Айтдим-ку, аввало эт мени озод,
Сўнг кўнглинг мулкини қиламан обод».

«Яхши!»

Тўти шу дам бўшади банддан.
Сал ўтмай овози келди баланддан:
«Эй, ўлакса тилак, соғларга ғаним,
Ғовдир тилагингга виждоним маним!»

Б У Р И

Жар солди тўсатдан увиллаб бежо
Бўгзи қачонлардир ғажилган Бўри.
Сал ўтмай, не гап, деб бўлдилар пайдо
Урмон жондорларин қўрқоғу зўри.
«Азизлар!

Бир таклиф ташляпти дил.—
Бўри аланглади атрофга бир-бир.—
Деяптики:

яшанг тинчликда,

аҳил,

Бир-бировингизга қазмангиз қабр!
Бунинг учун ҳамма ўз сўйлоқ тишин
Бир йўла суғуриб ташлаши керак.
Шунда ҳеч ким қилмас жоннинг ташвишин,
Бировга чўзмас ҳеч биров кекирдак».
Ҳамма жим,

жим қолди.

Охири Айиқ

Бу жимликни бузди бирдан ўкириб:
«Жуда соз,

тингладик,

масала аниқ,

Ҳа,

бас,

ўтирмайлик бўкиб,

тўкилиб.

Бошласин бу ишни аввало Бўри.
Қанақа бўлишин кўрайлик, ахир.

Ғани,

эгримикан гапи ё тўғри.

Кўрамиз сўнг шунга ярашиқ тадбир.

Хўш,

чайналмай,

тушмай кўп васвасага,

Ғани,

суғурақол тишингни,

ўртоқ!»

Қурт тушиб Бўрининг пайтавасига,

Деди:

«Менинг тишим зиёнсиз мутлақ».

ҲАМСОЯЛАР

Ҳамсоялар — Ҳошим йла Йўлдошбек,
Бир-бирига эшиклари доим берк.
Тўқнаш келиб қолса гоҳо йўллари,
Юзларига парда бўлгай қўллари.
Йўлдошбек соз чертишда кўп дилнавоз,
Чертганда соз дил аёзин этгай ёз.
Меҳрин қўйиб Ҳошим молу дунёга,
Чайқов билан шуғулланар хуфёна.
Бундай парвоз бормай кўп ҳам узоққа,
Ҳошим ногоҳ тушиб қолди «тузоқ»қа.
Бирдан чала бўғизланган бўрсиқдек
Тўлғанди у: «Мени сотган Йўлдошбек;
Ухшаб юриб мулойим бир сўфига,
Тепти мени жаҳаннамнинг тубига...»

* * *

Узгалардан гумон қилгай минғирлаб
Илдизига болта тушса қинғирлар.

И Т Қ О В У Н

Ранго-ранг қовунлар шарбатта тўлиб

Ял-ял ёнарди,

Кўзни оларди,

Қуёш ёғдусида товланиб, кулиб.

Рангию таъмига ҳамма бериб тан,

Қилишиб коса,

Ердилар роса;

Ердилар бол томиб оғизларидан.

Бунга орадаги бир туп Итқовун,

Келгандек кузи,

Сарғайиб туси,

Қақшай кетди бирдан: «Эҳ, эҳ, не учун

Фақат уни дерлар? Қани ёдолат?

Ҳосилим шигил,

Ергудайин тил.

Аммо мақташади ўшани фақат.

Бу — лаганбардорлик. Бу — сохта олқиш».

Кулворди Кўкча:

«Нолидинг мунча.

На ҳожат мунчалик беҳуда нолиш,

Сени одам тугул ёмайди мол ҳам.

Атрофга қара,

Бемаза нарса

Ҳеч кимга ҳеч қачон ёқмайди, ошнам!»

ҚАРҒА БИЛАН ЖАЙРОН

Яхшининг жонига зуғум солади
Разиллар кўзлаб ўз фароғатини.

* * *

Аста қўниб Қарға, чўқий бошлади
Яраланган Жайрон жароҳатини.
«Уҳ!— Ингради Жайрон сакраб, силкиниб.—
Бу ишни мушукка қилсангми эди,
Бир йўла терингни оларди шилиб».
Қарға юлқиганин ютиниб деди:
«Қаллаварам, ахир, йўқ эмас кўзим,
Кимга не қилишни биламан ўзим».

АВЛИЁКУЛ

Мажлисаро фармонбардор Авлиёкул,
Деди қай кун димоғида очилиб гул:
«Дўстлар, туринг менга ҳам сал бигиз санчиб,
Отлар тезроқ юради еб турса қамчи.
Бераверманг менга айтар сўзларга зеб,
Лаганга кўп солаверманг мени ҳадеб.
Танқид — ривож филдирагин мойи, дерлар,
Губор тарқар танқид билан чиқса терлар...»
Бир ходими дадил бўлиб шундан кейин,
Унга танқид қалампирин сепди секин.
Сўнг хурмача қилиқларин чизиб чўпга,
Бора-бора тўралигин тутди тўпга.
Авлиёкул дам қизариб, дам кўкариб,
Уриндиқдан қулаб тушди тўнкарилиб.
Мажлис эмас, мотам бўлди шу лаҳзаёқ,
Ул ходимнинг чеҳрасида ёнди чақмоқ.
Ҳай-ҳай! Бир пайт Авлиёкул очиб кўзин,
Беморхона тўшагида кўрди ўзин:
«У, ўпка! Ҳм, хўп кўпирдинг! Кўпир, балли,
Кўпирмакни кўрсатурман сенга ҳали...»
Соғайгач у, ишга чиқди сочиб захар —
Ходимларга шубҳа билан ташлаб назар.
Танқид этган ходимни у, ўтмай ҳафта,
Эза-эза миясини қилди халта.
Жизза бўлиб этак қоқди охири у,
Авлиёкул оловига сепилди сув.
Шундан бери пишт дейилмас мушуклари,
Терак билан бўй талашур тумшуқлари.

ҲА С Р А Т

Булутли тун эди, тун эди нохуш,
Борлиқ сукунатга бўлган эди ғарқ.
Бу нохуш қаро тун бергандайин завқ
Гоҳо-гоҳо сайраб қўярди Бойқуш.
Шу маҳал Қаламуш чийиллаб қолди
Қопқонга илиниб думғазасидан!
Ўлмай туриб тутган ўз азасидан
Атрофин жонворлар ўради-олди.
«Ўҳ-ҳ, қутқаринг, ҳолдан кетяпман, кўринг!
Тонг отса теримга тиқилур сомон,
Аҳ, бу ўзи, ахир, қандақа замон,
Эркиннга йўл бермай, қуритса шўринг!..»

О Қ И Б А Т

Қаттиққўл ва оқил атоқли ота,
Э воҳ, бора-бора юмди кўзини;
Юмди кўзини у дард торта-торта,
Қолди ўғлонлари юлиб юзини.
Сўнг бири қабрига қўйиб мрамар тош,
Меҳрин тўкиб экди атрофига гул.
Бири ном чиқарга юртга бериб ош,
Ҳотамбойваччадек сочаверди пул.
Бири сураткашга кичик расмидан
Портрет ясаттириб, деворга илди..
Она уларнинг бу азму жазмидан
Охир халқумига дами тиқилди:
«Аҳ, гумроҳлар! Шўрлик ҳаётлик пайтда
Ҳолин сўрамасдинг биттанг лоақал.
Ҳурмат этилсайди тутилиб кафтда,
Ҳали кўп яшарди, олмасди ажал».

БУЗОҚБОШИЛАР

Ўтқазилди ноёб зоти топилиб,
Кунгай, пўрсилдоққа кузги нашвати.
Гул мисол дам-бадам таги чопилиб,
Сув ила берилди гўнгнинг шарбати.
Уҳ, мавж уриб ёза бошлагач япроқ,
Тўсатдан қуриди. Таажжуб! Не сир?!
Уртаса-да алам, сўнмай иштиёқ,
Ўтқазилди унинг ўрнига анжир.
Бўлди айни шу ҳол анжирга насиб
Арзанда фарзанддек пуф-пуфланса ҳам.
Олма ўтқазилди ўрни қазилиб,
Устун келиб яна сабот ва чидам.
Ўтқазилди не-не ниҳоллар бир-бир,
Бераверди аммо юлдуз кўрмай жон.
Наҳотки?! Эҳ, ахир, илдинин ғажир
Бузоқбошилар ер остида пинҳон...

* * *

Улар ер остида бўлсайди фақат,
Яралмасди, дўстлар, бу масал ҳеч вақт.

Қ У Р А Ш

Қарим итбоз тараф бўлиб Маҳмуд юккашга,
Майдонаро кафтин ишқаб тушди курашга.
Қураш қизиб, ола тўни ивиди тердан,
Қани энди уза олса Маҳмудни ердан.
Маҳмуд аста анжир қилиб эза бошлади,
Қарим охир енгилишин сеза бошлади.
Енгилишга ғурури бўй берарми асти!
Ахир, уят! Нортуяни босади басти!
Тислаб, силтаб, ишга солса ҳамки ҳийласин,
Бироқ Маҳмуд қуритарди унинг тинкасин.
«Тумонат не дейди тегса ерга курагим,—
Уйлади у.— Йўқ, йўқ, бардош бермас юрагим».
Ажаб, чиқиб кўзларининг пахтаси бирдан,
Рақибининг оёғидан чалди зарб билан.
«Эҳ, эҳ, номард...» дея ўчиб бетларидан қут,
Тисарилди кифтларидан тер сизиб Маҳмуд.

* * *

Паст ўздан зўрнинг сезса агар зўрлигин,
Тутар унга қабихликнинг жирканч йўригин.

ҚУЛМАТ

Ҳавас билан,
Яхши ният билан Қулмат
Тер җемғирин тўкиб томорқасига
Экди ерёнғоқ.
Қизиб қумдек,
Эриб мумдек ишлади —
Парваришлади
Ёниб елкалари, тўрлаб кафтлари.
Ўтиб кунлар карвони,
Ерёнғоқ етилди, пишди.
Бўлиқлигидан,
Мағзининг тўлиқлигидан
Кетди
Ошган хамир каби тупроқ ҳам кўпчиб!
Қувончдан кўнгли чарақлаб,
Азамат Қулмат
Юзланди фалакка
Киприклари намланиб:
«Эй, бандаларга ёр, қудратли эгам!
Шукур, минг қатла шукур,
Дарён меҳрингдан кўнгилларда нур;
Ерда файзу барака!
Бўлмаганда караминг,
Саҳоватинг,
Қайда эди менга бу тўкин неъмат,
Бу бахт...»

АСАБ АРРАСИ

Эшакка дедилар: «Мунча ҳанграйсиз,
Қулоғимиз, ахир, битиб кетди-ку!
Борми сал тамиз!»
Туғаб, олов отиб жавоб берди у:
«Шартмикан сизларга ёғдай ёқишим.
Ўз уйим, не қилсам, менинг хоҳишим.»

ҲА СА Д Г У И

Ўзга еб, у қуруқ қолгандек, бир пайт
Эшакқурт ёғилиб турқидаң шаррос,
Қалбини тилгандек аччиқ мусибат,
Уҳ тортиб, кетма-кет чекиб папирос,
Эшикдан тумтайиб кириб келди у.
Келдию қулоғи том битган каби
Хотин саломидан ўгириб юзин,
Бўзариб ранг-рўйи, пириллаб лаби
Чалқанча ташлади диванга ўзин.
«Вой, ўлай, нима гап, тинчликми ўзи?!»
Хотини сув сочди бўлиб жонсарак.
У эса валақлаб, олайтиб кўзин,
Томчилаб тилидан гўёки оғу
Хотин юрагига ботди бигиздек.
«Доктор чақиртирай, тез келса зора,
Ахир, эҳ, кетяпти танангиз куйиб!»
«Докторлик ишим йўқ, бўлма овора».
Жавоб қайтарди у қовоғин уйиб.
«Нега бетоқатсиз бўлмаса, ахир?»
«Қўшнимиз сигири туғибди эгиз.
Бизники эса, эҳ, қолмоқда қисир!

Эсиз,

Бўлсайди бизники ундаги сигир
Ботиб хазинага қилардик ҳузур.
Уҳ, вой, оҳ! Ўртаниб кетяпман шунга.

Қара-я,

Бахт нечун биз қолиб, кулади унга?
Тентак бахтнинг унга кулишин кўриб,

Газак олди яна дилдаги яра...»
Дея у қақшади чатнаб, қутуриб.

* * *

Эй, дўст, ҳасадгўйдан ҳазар қил, ҳазар,
Бўлмас ҳасадгўйда беғубор назар.

ҚАШҚИР БИЛАН БАЛИҚЛАР

Қишлову яйловни кезган шум Қашқир,
Таёқлар зарбидан безган шум Қашқир
Чўзилиб хилват бир анҳор лабида,
Нолиди ҳеч нарса ёқмай таъбига:
«Қўй тугул, ақалли йўлиқмас эчки.
Қаерга бош суқсам, насибам тепки.
Чўпонлар шу қадар жонга тегди-я,
Қани-я иложим бўлса эди-я,
Барчасин кўксидан дарча очардим!»
Сувда Балиқлар ҳам туришмади жим:
«Ҳа, саёқ, чўпонлар қилдими хароб?

Жуда соз.

Аммо бу хароблик сенга ҳали оз.
Сабабки, ўғрисан... Жазолаш савоб.»
«О, пастлар гашимга тегдинглар мунча,
Ғажийман, қўймайман токи тутгунча!»
Дея у анҳорга ўзини отди.
Анҳорнинг гирдоби қаърига тортди.

ЭШАКЛАР ВА ЭЧКИ

Билмай ари уясига тиқиб чўп
Азиятга йўлиқади баъзилар.
Жоҳилларга насиҳатлар қилиб кўп
Баъзилар гоҳ егай аччиқ таъзирлар.

* * *

Икки Эшак кўтаришиб ғала-ғов,
Тепишарди бир-бирларин беаёв.
«Ҳой, баттоллар, бу не ғалва?! Уят! Бас!»
Дея Эчки ажратгали югурди.
Эшаклар-чи?

Бас қилмайин бир нафас,
Асаблари ёниб,
баттар қутурди
Бир-бирига аждаҳодек туюлиб.
Оралиқда Эчки шўрлик ногаҳон
Тепкилардан пачоқланиб, юлиниб,
Бўлиб қолди бир умрга ногирон.

ИСТЕЪДОД ВА ИЧИҚОРАЛАР

«Уҳ, ғур-ғур. Уҳ, ғур-ғур...» Қориндор Ғуррак
Қалласин хилватда қиларди сарақ,
Попишак, Қарқуноқ, Ҳакка кўрибоқ,
атрофин ўрашди,
аҳволин сўрашди.

Чунки ҳаммалари иноқ, ҳамтовоқ.
«Тавба! Канарейка сайрармиш ажиб,
Мен эсам ташлагим келади ғажиб.
Ахир, у бир пулга қиммат, гунг, сўтак!—
Жазаваси тутиб вайсади Ғуррак.—
Сизу биз куйчилар тамтамимиз-ку;
Хўш, нечун биз қолиб, мақталармиш у?
Дилга ҳузур эмиш куйи, ғазали.
Қизиқ-а! У митти, ахир, ғўр ҳали».
«Ғўр!— Гуврашди улар бараварига.—
Илмас бизни яна у назарига...»

Шу пайт Қанарейка япроқлараро
Минг бир хил оҳангда сайраган эди,
Таралди оромбахш, сеҳрли наво.
Ҳамтовоқлар баттар ич-этин еди.
Канарейка куйин охирлатмаёқ
Чиг-чиглаб Қарқуноқ ўқталди бармоқ.
Ҳакка эса алжиб, ўйнатиб думин,
жийирди бурнин.

«Вой! Шу ҳам сайрашми!!!— Бирдан Попишак
Жикиллаб қолди-ку кўтариб энгак.—
Қаранг-а, товуши мунчаям нохуш.
Бу нима, читтакми, қанақанги қуш?»

Куй эмас, чамамда чалапти хуштак».
«О, дидинга балли!—Талтайди Ғуррак.—
Чиндан ҳам у митти хуштакчи, холос,
Куйчи деб аташга йўқ сира асос!»
«Ҳа, йўқ сира асос!» «Доғман-да шунга,
Ахир, ким қўйибди сайрашни унга».
Ҳамтовоқлар роса захрин тўкишди,
Дуч келган тарафдан бир-бир чўқишди.
Қанарейка дили топса-да озор,
бермай эътибор,
Яна ҳам баландроқ сайради қайнаб,
Тинглаган жондорни маҳлиё айлаб.
Ёғди унга уст-уст меҳр жаласи!
Ҳамтовоқлар эса ўчиб нафаси,
Тисарилиб ортга, думларин қисиб,
қочишди писиб.

ДАРАХТ, БОЛТА ВА ШОХ

Улкан Дарахтдаги кичкина бир Шох
Бўлди мослангандек Болтага даста.
Даста кўмагида Болта баногоҳ
Қулатди Дарахтни кемтиб бирпасда.
Қулаб тушган Дарахт ингради: «Эҳ, паст,
Болта-ку, биласан, ёвуз кушандам.
Эҳ, эҳ, эҳ, ўзимдан бўла туриб сен
Ушал кушандамга бўлдинг-а ҳамдаст!
Ана шунисига чидолмайман мен,
Ахир, борми бундан оғирроқ алам?!»

ҲАЙДАЛГАН БАҚАЛАР

Вақиллашиб кетардилар Бақалар шишиб
Кимларнидир бир-бир чалпишиб.
«Ҳа, йўл бўлсин?» Қўноғидан гап қотди Хўроз.
«О, дардимиз тинглагил, шоввоз!
Қарагин-а, ахир, бу, эҳ, қандай кун,
Жигаримиз бўлди хун.
Биз яйраган ҳовуз сувин қуритишди-я!
Алланарса қилинармиш ўрнимиз.
Қуриди-да шўримиз.
Сайрар эдик кўнгилларга ёқиб хуш..
Шунча қилган хизматимиз унутишди-я!
Бирон йўриқ кўрсат бизга, жигар, қани, туш!»
«Соз бўлибди,— деди Хўроз,— айна муддао,
Қулоқларни ер эдинглар қилишиб иғво».

МИТТИ ҚУППАК

Кимни кўрса акилларди митти Қўппак
Чувалчангдек думчасини қилиб гажак.
Бирон нарса ташласа ким ерди лекин,
Сўнг жилпанглаб эргашарди унга секин.
Буни кўриб қўшни Бароқ,
Бўлди роса тоқати тоқ:
«Бу не қилиқ! Эгангнинг ҳеч қилмай юзин,
Соясидек эргашасан ким сийласа.
Эҳ, эсиз-а, оқламайсан берган тузин...
Узи сенда, айт-чи, вафо борми сира!»
«Шундақа денг, ҳм...— Фингшиди митти Қўппак.—
Биз ҳам сиздек насиҳатга мисли конмиз.
Бироқ не наф? Мана, биздан олинг ўрнак:
Қай тарафда бўлса наф, шул томондамиз».

ҲА Н Г О М А

Кўнгиллари қуш гўштига кетиб зор-зор,
Уқдон тақиб, милтиқ тақиб, айтиб алёр,
Офтоб урган хом қовоқдек икки ялқов
Инқиллашиб йўл олдилар қилгани ов.

Юра-юра чўзилдилар таппа-таппа.
Арақни хўп ичишди сўнг тушиб гапга.
Оч қоринга кирган арақ кўрсатиб куч,
Мушгларидан кўкариб. кўз, ёрилди лунж.

Даф бўлишгач солишишиб шарақ-шарақ;
Қолиб кетди шишадаги ортган арақ.
Сал нарида писиб ётган ташна Қуён,
Сув деб уни жигилдонга урди шу он.

Қарасақи, кайфи ошиб кетаётир,
Узини нақ шер каби ҳис этаётир.
Наздида ҳеч унга етар кимса йўқдек,
Жондорларга ҳар бир сўзи мисли ўқдек!

Бора-бора кайф элиб қулаб қолди,
Баланд қўйиб хурракни у ухлаб қолди.
Карнай чалган хуррагидан бўлиб огоҳ,
Икки ёқдан икки оч Шер келди ногоҳ.

Кўрсаларки, тайёргина барра луқма.
«Э, нари тур, меники бу, тумшуқ суқма!»

«Нима-нима, ол-а, қани, тегиб кўр-чи!»
«Бў қайсарнинг менда ўзи борми ўчи!»

Талашишиб маст Қуённи икки оч Шер,
Жанг қилдилар, жангларидан титради ер.
Тирқиратиб бир-бирининг бўғзидан қон,
Охирида икковлари бердилар жон.

Қуён тонгда кўз очсаки, ишлар алла!
«У-ҳў,— дея илжайди у чайқаб калла.—
Кайф қурсин, кайф! Бир йўласи иккаласин
Кайф устида чиқарибман дабдаласин...»

ТОШБАҚА БИЛАН ҚИРПИТИКОН

«Ёрдам, ёрдам! О, қўшнижон!
Бўрон қургур, қаранг, кетди тўнтариб...»
Бир зарб ила Қирпитикон
Тошбақани қўйди қайта ўнгариб.
Чатнади шу пайт Тошбақа:
«Тешай деди тиканнингиз баданни!
Хаҳ, қўполлик мунча, ака!
Сизга, ахир, бор не нафи тиканнинг?!
Эҳ, ишлатиб сал каллангиз,
Яхшиси-чи, қайчилатиб ташлангиз!»

* * *

Галварсга узатсанг ёрдам қўлингни,
Раҳмат ўрнига у янчар кўнглингни.

ТОШПОЛВОН

Югурик қўл, йиртиқ оғиз бир саёқ
Қўл югуртиб дам-бадам ён тифига,
Баданида нақ ғивирлаб ўқалоқ
Тегавергач кўпчиликнинг жигига,
Қони қайнаб, сапчиб бир мард йўлбарсдек,
Босиб олди копток қилиб остига.
Босиб олиб, ул саёққа бермай эрк,
Бўкирса-да, сўкинса-да валдираб,
Билакларин шахт қайириб ортига,
Сириб қўйди улкан толга чандилаб.
Шу пайт тура буқа бўйин Тошполвон,
Қаёқдандир топиб йўғон таёқни,
Қўзларидан девдек ўтлар сочибон
Сола кетди қулочкашлаб саёқни...

«Хўш, сабаб?!» «Ўрмоннинг изми-чи, менда!»

«Сенда?»

«Ҳа, менда!— Ташланди Шерга у.— Қонхўр!»

«О, зўр...»

Булғалаб ташлади Шер уни шу он.

Сўнг мижғиб, кифтига олди-да азот:

«Сен билан ўрмоним бағрин булғамай...»

Дея океанга итқитди атай

қилса-да фарёд,

Чалажон дўстини Акула ямлаб,

«Қўй ўрнига ўзинг келдингми, нодон!»

Дея жигилдонга жойлади яйраб.

КУППАКЛАР

Супра қулоқ,
Чиллак оёқ,
Миттигина икки Кўппак
Думларини қилиб гажак,
Борардилар бир-бирининг кетидан,
Борардилар қовун пайкал четидан.
Қаранг, шу дам кўз илғамас овлоқда.
Кимдир қўйган пистирма — қил тузоқда
Бир чалажон ўлжа қушни кўришиб,
Ташландилар бирданига ҳуришиб.
Бироқ икков, менга бўлсин, деб, бу қуш,
Бўлдилар нақ жиққамуш!
Осмондан тик шўнғиб шу пайт бир Лочин,
Нақд ўлжани илди-кетди,
Юракларин тилди-кетди
Тақиллатиб Кўппакларнинг томоғин.

* * *

Аҳиллар йўқ ердагини ундирур,
Бахиллар ўз оғзидагин юлдирур.

ҚИЛМИШ-ҚИДИРМИШ

Олий фармонбардор Арслон
ётарди оғриб.

Чиябўри,

қора Қоплон ва малла Айиқ,
Яна аллақанча жондор
кўрдилар бориб,

Баррагина жайрон гўштин
қилишиб тортиқ.

Аммо

Кўринмасди Тулки
жондорлар аро.

Бундан шубҳаланган Арслон
туролмади тек:

«Хўш,

бу қанақаси бўлди,
қани Тулкибек?!

Еинким

ғажилиб бўғзи,
бўлдими гумдон?!»

Аланглади ҳамма

қилиб
ўзгадан гумон.

«Ҳм...—

Чиябўрига айна қўл келиб бу ҳол,
Олай деб Тулкининг ўрнин
қилди-да хаёл,

Аста шивирлади

боқиб атрофга зимдан.—

Тақсирим,

эҳтиёт бўлинг маккор ғанимдан.

Ҳа,

пайингизда у,

сизга боқур мўралаб...

Келарди бўлмаса у шум

ҳолингиз сўраб».

Гурзидек урилиб ерга тўқмоқли қуйруқ,

Ушлансин ул ғаддор, дея берилди буйруқ.

Кўз очиб-юмгунча

тутиб

келингач Тулки,

Ғазабдан ўқирди Арслон

ўзгариб турқи.

«Дардингизга шифо излаб юргандим,

тўрам».

«Хўш, топилдими у,

айт тез,

қотирма каллам?!»

«Топилди».

«Ростми-а,

хўш-хўш,

нима экан у?!»

«Айтгали тил бормас,

ахир,

йўл қўймас қўрқув,

Чиябўрига-чи,

тарин бўлиб қолмай ем.

Чунки унинг тили

экан дардингизга эм».

Чиябўри тилин

шартта кестириб шу зум,

Ихлоси халос, деб Арслон

ғиппа қилди гум!

Айиқ

ғулдурашин кўриб Чиябўрининг,

Тулкига кўз қисди
бўлиб

қулоқлари динг:

«Бопладинг!

Ул тилдан,

эҳ-ҳе, мен ҳам неча бор

Ғийбат бўронида қолиб

чеккандим озор».

ОТ БИЛАН АРАВАҚАШ

Мудраб қадам ташлашига бермай чидаш,
Қамчи урди От човига Аравақаш:
«Чу! Хаҳ, мунча имиллайсан, ҳаром қотгур!
Авваллари илдам эди оёқларинг,
Нақ булутга сакрагудек ўйноқлардинг.
На бўлду, чу».

«Ҳа, авваллар эдим манзур.

Ахир, севиб, меҳр қўйиб қарардингиз

Аритмайин охуримдан тузу емим;

Эркалатиб ёлларимни тарардингиз

Парваришлаб ҳар тарафдан.

Шул сабабдан

Тоғ ортсангиз, тортгудайин кучли эдим.

Мана, кўриб турибсизки, энди эса

Кетиб қувват,

Касалмандга ўхшаб худди

Титраяпман юрсам қалт-қалт.

Илгариги парваришлар чунки йўқ-да.

Фаҳмингизча, қизиқ, яна биз дангаса.

Емишларга яраша-да ишлашлар ҳам,

Сули экиб, ким ўрибди буғдой, хўжам?!»

ШОВҚИН БИЛАН ЖОЗИБА

Ресторон бурчида бирдан
(Қаранг, қизиқ ҳол!
Гўёки биров буюртган!)
Шақилдоқ ҳамда Барабан
Гумбурлаб қолишди тош йўлдан ўтган
Юксиз бир шалдироқ арава мисол.
Хўрандалар тахир мағиз егандек,
Газак тишларига шамол теккандек
Афтларин бужмайтиб қўйдилар бир-бир.

Ахир,

Қулоққа куй эмас, қоқилди қозиқ!
Салдан сўнг жонларга бергандек озиқ
Янгради Най аста.

Завқ бериб маҳлиё этдими, билмам,
Кўнғиллар пардасин чертдими, билмам.

Тинглади ҳамма ҳавасда.

Қаранг-а, шу чоқ

Найга гап қотти Шақилдоқ:

«Вий! Шу ҳам товушми! Жонсиз, бетуйғу,
Тинглаган одамни босади уйқу...

Қисқаси, ҳаёт ўз аксин топмаган!»

«Мана бу олтин гап,— деди Барабан.—

Ҳа, инграмай, биздек гулдураш керак!»

«Не десангиз денгу, афандиларим,

Сиз каби йўқотиб қўймагум қадрим.

Минг жавранг, сизлардан олмагум ўрнак!

Оҳанглар дилларга бахш этмаса завқ,

Билинг, ҳа,— деди Най,— юз ўгиргай халқ».

ТУРА

Турфа гуллар кўркига бўлиб гўё доғ
Гулзор аро чўзиб бўй ўсгандек шўра,
Тубан билиб ўзгани, ўзин эса — тоғ,

иш тутар пихёрди Тўра,
Тўра — мансаб отига ёпишган кана!
Каналиги аммо кўп кўзлардан пана.

Қаранг-а, замон зайлига:
Ўктам кўниб ўз қалбин эркин майлига,
Тўра бошлиқ даргоҳда ишлашни истаб,
қилди иш талаб.

Тўра унга: «Ўрин йўқ...» деди ер сузиб.
Кетди Ўктам шундан сўнг умидин узиб.
Тилга кириб шу маҳал Тўранинг Қалби:
«Ахир, бор-ку бўш ўрин», деганди секин,
Газак олди Тўранинг чапақай жаҳли:
«Борликка бор-а, ҳа! Лекин,
Ўткир-да у мендан минг қатла. Алҳазар!
Йўлатсам агар,

Бора-бора ўлтирур менинг ўрнимга.
Ўлмай, кесак қаланур унда гўримга!»

ТҮРТКҮЗ

Тулкилар зуғуми ўтиб суюкдан,
Товуғу хўрозлар қилдилар кўп арз;
Гоҳ кундуз келсалар қилишиб кўз ёш,
Гоҳ тунда келдилар беролмай бардош.
Охири ачиниб Тўрткўз юракдан,
Коптиков этмакни билди қарз
ҳам фарз.

Ғажиб ташлагудек важоҳатда у
Тулкилар томонга кетди югуриб.
Бўлмай имонига итоатда у
Шайтон йўриғига кетди бурилиб.
Бўлар экан ҳатто пўлатни эгса!
Ғамга ғарқ товуғу хўрозга эса
Ириллади: «Бас!
Арз-додингиз экан қип-қизил ғараз!..»

УСТАБУЗАРМОН

Гўёки йўқ эмиш кўзлироқ боғбон.

Лозим топилгач,

Чорбоққа даст урди Устабузармон.

Эҳ, аянч!

Ўзгада бу ишга йўқ эмиш уқув.

Ўйламай-нетмай,

фарқига етмай,

Анжир илдизига болта урди у.

Анжир кўз ёшларин тўкди: «Ахир, айт,

Не гуноҳ қилдимки, менга этдинг қасд?

Ҳосилим ҳар йили шовул, маржондек...»

«Э, турсанг-чи тек!

Ўз-ўзин мақташлик айбмасми-я!

Чумчуқ семирса-да, келарми ботмон!—

Кекирдагин чўзди Устабузармон.—

Ҳосилинг чучвара сингари майда,

Камида бодрингдек бўлсин-да, ахир.

Минг бақир,

Урнингга сувқовоқ экаман.. Нега?

Бўлгум ўшанда

Гупчакдек-гупчакдек ҳосилга эга;

Ер-кўкка сифмайди ҳосил.

Даромад булоғи бўлади менда.

Бу ишга юрту эл қолмасми қойил!»

* * *

Аҳ, шўрва тўкилур кўплар шўрига,

Нодонлар чиқсалар мансаб тўрига.

КАЛАМУШ

Тегирмонга бугдой тушди, уйилди,
Каламушга бу ҳол ҳузур туюлди:
«Пичоққинам мой устида, оҳ, мазза...»
Зимдан бир-бир теваракка мўралаб,

Ташиди роса.

Қарасаки, бир пайт уч-тўрт мусича
Йўл юзига тўкилганин термалаб

еяптилар ўзича!

Каламушнинг ҳар бир туки бўлиб тик,
Чийиллади: «Э-ҳей, ўғри, ушланглар!
Шилиб кетте! Бормисиз, эй, халойиқ!
Ушланганин лунж-лунжига муштланглар!..»

ҚУЧҚОР ВА НОВВОС

Утлашарди қирда Қўчқор ва Новвос
Бир-бирин жигардек қилишиб эъзоз.
Қарангки, осмондан тушгандек шу чоқ,
Тўсатдан даф қилиб қолди-ку Қашқир!
Чўчиб тушган Новвос қалтираб дир-дир,
Думин хода қилиб отди шаталоқ.
Маъради жон келиб Қўчқор бўғзига:
«Эй, ошнам! Ба, қочма, бир ҳамла қилиб,
Отсанг-чи, йиртқични шохингга илиб!»
«Тентакмисан,— деди Новвос қайрилмай,—
Жонгинамдан мен ҳам яна айрилмай,
Ҳар кимнинг ўз жони керак ўзига...»

* * *

Баъзилар фақат тил учиди улфат,
Қочишар бошингга тушганда кулфат.

ТАКА БИЛАН ОЛҚОР

Баланд қояда

Олқор ҳам Така
Утлашарди кўтармай калла.
Така зимдан қизганиб ўтти,
Оқибатни бузиб орада,
тислаб ортига,
Калла қўйди Олқор қорнига.

Эҳ, қаранг-а, бу носоз дўстни,
Ер тепиниб, сўкиб «умба»лар:

(Олқор юмалар!)

«Энди етдим орзумга, ҳай-ҳай,
жўнаб қол мечкай!
Улат тегсин ўпқон нафсингга!
Бутун майса ўзимга, ҳай-ҳай,
мен/ танҳо кезай!
Тошлар кирсин бўғзу ҳаспингга!»

Аммо Олқор кўрса ҳам шикаст,

Эзгу ният тугиб юракка,

Яна чиқди ўшал юксакка.

Така ҳуркиб, бўзрайиб шу пайт,

Аста ўтди бошқа бир йўлга:

«О, биродар, бормисан омон,

Мени ташлаб кетдинг қай гўрга?!

Сенсиз бўлди ранггинам сомон,

Сенсиз дўзах

туюлди ўтлоқ..

* * *

Баъзи бир ўртоқ
Сиртдан сизга кўринар содиқ,
Аслан эса шу хил мунофиқ!

ОМАДСИЗ КУЕВ

Қирчиллама даври тушдек ўтди-кетди,
Қариликнинг манзилига Бўри етди.
Ови юрмай, ичаклари чалиб хуштак,
Бўлиб қолди мисли куя тушган пўстак.
«Бу ерларда арзонлашиб кетди қадрим,
Қурт тушган тол каби қувраб борар бағрим.
Эс борида этагимни ёпиб қолай,
Роҳатижон, антиқа жой топиб қолай.
Тоғдан аста тушайин-чи, яйлов сари,
Тегмагайга ниш урарми ҳатто ари.
Унутгандир итлар эски гиналарин,
Борсам, балки санчмаслар тил игналарин.
Тўрткўзнисо кўнглин топай бир амаллаб,
Йўлдошлари юрсинлар сўнг думим ялаб!
Дегайларким, қадринг ошур кетсанг йироқ,
Зора-мора ёғ устида бўлса пичоқ...»
Йўрта кетди майдалаб у қадамини,
Йўрта кетди ортга отиб аламини.
Еришар пайт тонг таратиб кумуш жило.
Қаршисидан чиқиб қолди Тўрткўзнисо.
«О, азизим! О, яйловлар латифаси!
О, дилларнинг орзулаган маликаси!
Дил ёрмоққа тилгинам лол, куяр ичим.
Воҳ, найлайки, куяр ичим, йўқдир тинчим!
Ахир, сени хуш кўраман, хуш кўраман,
Кечалари фақат сени туш кўраман».
«Хуш келибсан! Хўш, қани, рост бўлса ишқинг,
Кўрмай сира оғзингда мен бирор тишинг.

Шундан кейин, майли, мени никоҳлаб ол,
Шундан кейин бўлгаймиз биз жуфти ҳалол»
Аввалига Бўри ғингшиб бўлди-да доғ,
Сўнг бор тишин тошга уриб тўкди ногоҳ:
«Мана, энди қучоғинг оч, очгил, пари!»
Тўрткўзнисо ўзини сал олиб нари,
Кетин узмай улиди ноз-ишва билан
Жигарига сих тикқудек бўлиб дилдан.
«Ҳой, ҳозирча жар солмагин!»

«Дил бўлди тоғ!

Итлар келиб иккимизни қилсин никоҳ.
Кўп ўтмайин босиб итлар ғала-ғови,
Теваракдан ташландилар ғала ёви.
«Дод! Бу қандай никоҳ, ахир, Тўрткўз пари?!»
«Бу — никоҳнинг ширинликда нақ шакари...»
Тўрткўзнисо кулгач зимдан имо қилиб,
Шу зум итлар терисини олди шилиб.

ТУРАЕВИЧ

«Э, саломлар бўлсин, ўртоқ Тўраевич!
Бугун руҳлари, дейман, сал пастроқми-а?»
«Ҳм! Камина куни кеча иззатдайди.
Бугун...»

«Не гап? Хўш-хўш! Ахир, гоҳо «Москвич»,
Гоҳо «Волга» тагларида хизматдайди.
Яёв юриб қолибдилар бугун эса?»
«Э, сўрама, ишлар бир оз...» «Ие, нега?»
«Э, ўрнимга битта итризқ бўлди эга».
«Ҳа, бундай денг, қитиқ патлар юлинди денг,
Боплаб ҳаёт сопқонида отибдилар!»
«Ў-ҳў, мунча қулоқларинг бўлмаса динг?!»
«Ўзни доно, ўзгаларни санаб авом,
Тумшуқлари кўкка бориб етганийди,
Кўзларини шира босиб кетганийди,
Насияйди аликлари берсак салом.
Мансаб қуши қўлларидан кетгач учиб,
Ҳай-ҳай, мана, кўпиклари бирдан ўчиб,
Заҳда қолган латтадек нам тортибдилар...»

ТУЛЛАК ВА ГҮЛ

Рўй берди қизиқ ҳол, қаранг-а, бехос.

Айни туш маҳал

Тўрткўзу, Олапар, Новвос ҳам Хўроз

Бароқ дум Тулкини тутиб келишди,

Фермага ҳаллослаб бўртиб келишди,

Узаро қилдилар сўнгра уни суд.

«Биродари азиз, муҳтарам зотлар,

Афв этинг, бекорга қилмангиз увол!—

Деб Тулки ёш тўкиб додлар.—

Тўғри, авваллари эдим бесубут.

Энди-чи, осинглар, майли, қуриб дор,

Бирон паррандага етказсам озор».

«Аврамай қўя қол!— Ҳурпайди Хўроз.—

Бизни боладарга қилмагил қиёс!

Сен айтган лақмалар биз эмасмиз, бил!

Э... разил!

Жўралар, бу шумни бешак

Кўҳна бир қудуққа ташламоқ керак...»

Тўрткўзу Олапар деди: «Жуда боп,

Жазосин тортсин бу қаллоб!»

«Яхши-ю... Лекин у нчди-ку қасам!

Қасам-а!— Суқилди гапга Новвос ҳам.—

Қасамни бузмас-ов энди у, ахир...»

Ҳа, дўстлар, шафқат ҳам лозим,

Бу қадар бўлмайлик ғайир,

Фикримга ким қарши, қани, айтинг, ким?»

Аёнки, Новвос зўр.

Пишқирса агар,

бари думалар.

Тўрткўзу Олапар,

Хўроз шул сабаб

Қийналса-да виждон, бузилиб асаб,

Новвос таклифига чалишди чапак.

Тулки-чи?!

Ер ўпиб ростлади жуфтак...

ҚУЗҒУН

Қамишзорга туташ пастқам чакалақда
Яшар эди Қузғун ҳамда қирғовулар;
Яшнар эди гўё мавжли бир палақда
Жилва қилиб тўри етган бол қовунлар.
Кўринишдан парвонавор қари Қузғун,
Эҳ, қарангки, кўзи тушиб ногоҳ бир кун
Курк қирғовул остидаги тухумларга,
Бергандайин даҳшатли бир хавфдан хабар
Қағиллабон учди кўкка истаб самар.
Нақ ёрилиб кетгудайин ўтақаси
Кўтарилди қирғовулнинг бир галаси!
Кўздан ғойиб бўлган Қузғун шу пайт аста
Шохдан-шоҳга сакраб

келиб бир нафасда,
Тумшуқ уриб, қилиб жирканч удумларин,
Ютди қулт-қулт қирғовулнинг тухумларин,
Учди-кетди сўнг ҳеч нима кўрмагандек.

* * *

Юрагимда пўртанадир нафрату кек
Қузғун мисол разил, қалби қурумларга!

ҚИРҒИЙ БИЛАН ЧУМЧУҚЛАР

Кўзлари чўғланган Чумчуқлар чатнаб
чирқирардилар
уяларига
киргандек илон:

«Эҳ,

энди келсин-чи Қирғий касофат,
Дна бир баттоллик этиб кўрсин-чи,
Аъзон баданин

нақ ғалвир қилиб ташлаймиз
ёприлиб арилар мисол!..»

Билмам,

мўлжалига олганми экан,
шу маҳал фалак қаъридан
Учган юлдуз каби шўнғиди Қирғий.
Тиллари ёпишиб танглайларига,
Дуч келган тарафга писди Чумчуқлар
Бомба портлагандек назарларида.
Ғажилди

чангалга илиниб бири,
Атиги биттаси,

биққагинаси!

Қолганлари

кетгач Қирғий осмонлаб,
Утлар орасидан чиқишиб бир-бир,
Бошладилар яна

чирқирашларин:

«Эҳ,

ярамас,

ёвуз!
Шошмай тур,
 қуниңни кўрасан ҳали!
Ҳа,
 бил, дастимизга тушганиң замон
 ўзинг сингари
 еймиз совутмай
Юрагу
 буйрагу
 жигаргинангни!»

КАСАЛЛИК

Дарё соҳидада ўлтирар эдим
Кузатиб балиқлар рақсини хушҳол.
Кўзларин чақнатиб Чақаларига
Қисқичбақа ногоҳ бўлди намён:
«У-ў,

қулоғингизга қуюлганми мум,
Ортингизга мунча тисариласиз!
Ортгамас,

олдинга юринг, деб минг бор
ургандим чакак!

Аммо

Қожлигингиз баттар оляпти газак.
Этти юмдаловчи чақир тошлардек
Жонимга мунчалар берасиз озор!
Шалпайишиб сўлғин қовун палакдек,
Шивирлай бошлашди Чақалар ғамнок:
«Ажабо,

бизларда не гуноҳ,
не айб?!

Ўзлари қай тарзда юрсалар, ахир,
юрятмиз шундоқ...»

НИҚОБДОРЛАР

Сокин чакалақ,
баҳорий оғуш.

Тараларди худди
Дутор пардаларин жозибасидек,
Файзли чехралардек турфа ранг сайроқ.

Овлоқда
бурдаладилар

Қўшиғи бинафша атридек нозик,
Назокат соҳиби Қумрини ногоҳ.

Ахир, у

Хакка,

Зоғ,

Олақанотнинг

Жиноий ишларин кўриб қолди-да!
Гуллаб қўйишидан чўчишиб унинг,
Қила қолдилар гум.

Бироқ

Гашлик чўкиб заранг юракларига,
Оғир хўрсиндилар хўрланганлардек.
«Чакки бўлди шу иш.

Сезса эл-улус,

Сепгай ярамизга қалампиру туз!»

«Рост айтасан, Хакка.

Уни-чи, ҳамма

Нечундир севади жигарларидек!

Чиндан ҳам шундай-а,

тўғрими-а, Зоғ?»

«Э, Олақанот-ей,

Хаккагинам-эй,
Бешиктебратдек

Азиз бошингизни тебратаверманг!...»
«О, Зоғбек, наҳотки билмасанг уни!
Қимсан, ардоқланган таниқли жондор!»
«Э-ҳа, тўғри-тўғри!
Очилиб қолса гар хашагимиз, воҳ,
аниқ
шу он сихга тортилишимиз.

Хийла ишлатмасак
иш чатоқ,
дўстлар!
Келинг,

Йиғлаймиз дод солиб, ўкраб,
чинқириб,

Патларини суртиб кўзларимизга!
Шунда

Йиғилганлар йиғлар қўшилиб бизга.
Биз эсак

Намоён бўламиз тумонат ичра
Марҳумнинг энг яқин ошналаридек.

Шу билан
сиримиз

Тилсимот сингари қолур очилмай».
Бу гап

шерикларнинг очгач қовоғин,
бошланди уввос...
Оқибат

учала олчоқ

Чакалак аҳлига кўринди оппоқ
Қўй оғзидан гўё олмагандек чўп.

* * *

Эҳ! Бўлмаганида жаҳонда нодон,
Маккорларга
қайда эди бурда нон!

ТУШДАГИ ҲАҚИҚАТ

Ухларди хаёлга ботгандек Адиб,
Ухларди хурракни улаб ҳуштакка.
Ўзидан ўзгани олмагандек тан
Уриб қўяр эди гоҳо кўкракка.

Билмам,

Тушми ё уйқунинг ширин ардоғи —
пичирлаб гоҳ-гоҳ

Кўрсаткич бармоғин ўйнатарди у
Чўпини ўйнатган каби дирижёр.

Қиқирлаб куларди гоҳ-гоҳ

Ери эркаланиб қитиқлагандек.

Тўсатдан

Босиб олганидек кобранинг думин

қичқириб қолди ғазабнок:

«Воҳ!

Ким бор,

менга ким отяпти китоб?

Миямнинг қатигин чиқардингиз-ку!»

Гулдирадилар

Тоғдан юмалаган тошлар мисоли

Гурс-гурс тушаётган тўп-тўп нитоблар:

«Бу —

биз,

Сен қалам чеккан мўрт, йиғма варақлар.

Сиртимиз безакли,

Ичимиз увада;

Сарғайган бодрингдек йўқдир қадримиз.

Нархимиз йил сайин туширилса ҳам,

УСГАНБОЙ БИЛАН РАҲМОНҚУЛ

«О, Раҳмонқул, жигарим! Қалай,
димоғлар чоғми?»

«Ҳа...юрибмиз судралиб ҳамон».

«Нима гап,

Уйин ўғри урган кимсадек
хомушсан жуда?»

«Э, ака,

Тортамиз-да нам

Ўтаверса терс буриб

юзини омад!

Ахир,

Бу дилгинам қандай ёришсин

Етаверсам тошдаин чўкиб

Паст лавозим бўтанасида».

«Азизим,

баландроқ шохга

Қўниш бўлса фикринг, ниятинг,

Қаттаконинг теварагида

Ўргатилган зогча сингари

бўлгил

гирдикапалак.

Айниқса,

Мақта уни лаганга солиб

Ҳузурига

Ликка-ликка кириб чиққувчи

пуфак ўпка, вақилдоқларга,

боши қоқларга.

Қарабсанки,

НАСРИДДИННИНГ ҚУШНИСИ

Ениб турган эди Насриддин бир кун
Недандир тутуни чиқиб фалакка.
Сўраб қолиб шу пайт бир тўшаклик жун,
Муз босди қўшниси мисли газакка.
Садо чиқмагач, у

ҳар кунги каби

Гўшту мурч ҳам зира сўради яна.
Насриддиннинг баттар кир бўлиб таъби,
Ер тепина кетди: «Олинг, вей, янга!
Ҳар куни пашшадек қилмайин хуноб,
Не керак, бир йўла олинг бугуноқ!»
«Айланай, бўлмаса олиб чиқай қоп».
«Қоп эмас, арава келтиринг тезроқ!
Ушал аравада кўчиб бутунлай,
Бутунлай,

бутунлай сиздан қутулай!»

Т У Қ М О Қ Т У Р А

Тўқмоқтўра итни жуда хуш кўради,
Уйқусида нуқул итдан туш кўради.
Ахир, турли балоларни даф этар ит,
Хўжасига сидқидилдан наф этар ит!

Итсиз унинг томоғидан ўтмайди сув,
Мол-мулкига арзонгаров пойлоқчи у!
Аммо унда бир қилиқ бор, музга қиёс,
Оқизгай кўз селини нақ заҳри пиёс,

Тайёр турур тигин қайраб хавфу хатар
У келган чоғ ит жилпанглаб турмаса гар;
Ит жилпанглаб турмаса гар егай таёқ
Бўлса-да у шарпага ҳам кўзу қулоқ.

Неча итлар йитди синиб қобирғаси,
Занжирлари қолди бўлиб хотираси.
Итсизликдан ичи қизиб Тўқмоқтўра,
Йўлга чиқди байир отдек бўлиб йўрға.

Недир тортиб туман босган, қадоқ кўнглин,
Биродарин яйловига бурди йўлин.
Етиб боргач, зиёфатлар бўлиб қуюқ,
Томоғидан лип-лип ўтди эту қуйруқ.

Аммо унинг чехраси ҳеч йилт этмади,
Хаёлидан итга бўлган ишқ кетмади.

Биродари ҳайронликдан боқиб ерга,
Сир нелигин билолмайин қисди елка.

«Азадордек мунча тундсан, ўзи не гап?!»
Деди охир кўзларига кўзин қадаб.
«Чироқ ёқсанг ёришмайди, билсанг, ичим,
Итга сира ёлчиёлмай йўқдир тинчим.

Сендаги ит хўп ит экан, қара-я, воҳ!
Қани менга шундақа ит берса оллоҳ!»
«Шу билан сен хурсанд бўлсанг, бердим, ол-е!»
«Тилингга қанд! Ато этдинг мисли толе!

Еришмасди, билсанг, дўстим, дилим асло
От миндириб, тўн кийдирсанг ҳамки ҳатто!
Барака топ, танги дўстим, барака топ,
Ғарқ бўлгани кутқаргандек топдинг савоб!..»

Тўқмоқтўра мақтовидан ёғдек эриб,
Боғлаб берди биродари Итни элтиб.
Ит эликиб олгунича жимиб ётди,
Сўнг кўрганда бегонани ўзин отди.

Бора-бора йўлолмади ҳовлига зоғ.
Бироқ яна Тўқмоқтўра, қаранги, доғ!
Ит тушмагур у келганда жилпангламас.
Жилпанглаши, ахир, унинг бўйнида қарз!!

Аламидан юрагига тушиб тугун,
Ит шўрликни оч қўйди у роса уч кун.
Лекин Итнинг кўриниши ўша-ўша,
Ичган каби пўстдўмбали хушхўр гўжа.

Оёғини ўқ ўпирган қоплон қадар
Тўқмоқтўра жазаваси тутди баттар.

Қўлга олиб чўқмор тахлит узун таёқ,
Ура кетди ундан ўзин тутиб йироқ.

Силтанди Ит, узди шу тоб занжирини,
Чиқарди хўп зулми зўрнинг анжирини...
Сўнг суюкли яйловига йўналди у.
Кетар экан, бир қайрилиб йўталди у:

«Сендек ўзин севарга ким хизмат этгай,
Ўз умрини жодида у чўпдек кертгай».

ГУМБИРА-ГУМ

Э-воҳ, дўстлар, юрагимда ғамим кўпдек
Таниб бўлмас ҳолдадирман қотиб чўпдек.
Нечун, дерсиз қўлингизни қилиб пахса?
Тош солинг, ҳей, қўйнингизга бирор лаҳза!
Сизга айтсам, эски ҳовлим қилиб торлик,
Тўсдек сочим бу торликдан бўлди қорлик.
Фавқулудда хандон отиб қолди иқбол
Булут бағрин ёриб¹ чиққан офтоб мисол.
Қарабсизки, янги ҳовли, бордим кўчиб,
Шу кечаёқ аммо юз бор тушдим чўчиб,
Ҳаловатим қайларгадир қоқди қанот.
Ён қўшнимиз барабанчи экан, ҳайҳот!
Машқини ванг қилиб чиқди тонгга қадар,
Бу кўргилик қайда эди, ё алҳазар!
Маст кимсадек чиқдим уйдан гандираклаб,
Қулоқларим пардасида тундаги зарб.
Неча-неча пишар ишни қолдириб хом,
Чеккамга мих қоқилгандек қайтдим оқшом.
Эндигина қўйган эдим ёстиққа бош,
Гумбирлади, тегди гўё миямга тош.
Гир айланиб чархпалакдек еру осмон,
Келди танни тарк этгали бўғзимга жон.
Бир пиёла муздек сувни юзга уриб,
Чиқдим қўшним ҳузурига лабни буриб:
«Демасинлар.

андишанинг оти кўрқоқ!

Ҳеч ҳавотир олмасинлар, ҳамма уйғоқ...»
Қайнотага бош эккандек худди куёв

Таъзим ила ташлади у жаҳлимга ғов:
«Хуш келибсиз, қани, тўрга, жигаргинам!
Дегайларким

санъат бергай кишига дам.

Бир дам олинг! Мен ҳам чалай бир эшилиб!»

Бошлади у, кетди қулоқ нақ тешилиб.

Аламимдан ичга ютиб товушимни,

Қочиб чиқдим қўлга ола ковушимни.

Бироқ фаҳмин ел еганми, билмам, найлай,

Тонг оттирди машқини у нуқталамай.

Шундан бери, иложим на, оғзимда мум.

Кечалари авжидадир гумбира-гум!

ОЛИШИ БУ ДУНЕ, БЕРИШИ ҚИЕМАТ

Кўрпасига қараб узатмай оёқ
Иморат бошлади Алимтой воқ-воқ.
Ахир, хонадонни иморат безар!
Ўзгадан қолса у қулоғин кесар!

Ўзгадек унга ҳам дўппи келмас тор;
Хоналар саф тортгай аскардек қатор!
Иш юрди ёз бўйи тошбақа йўсин:
Пахсачи даф бўлгач, ташланди тўсин.

Лўмбоз босилгунча куз келди ютаб,
Сархоқлар ёмғирдан кетдилар нураб.
Тортмади Алимтой аммо ҳеч ташвиш.
Негаки, ҳамён бут, юмалайди иш!

Ғарра-шарра харжлар қилинди уч-тўрт
Қимор ютуғидек қоқилмайин чўт.
Бир маҳал кўрсаки, ёни қуп-қуруқ,
Чўлдаги худди бир қуриган қудуқ.

Бор-йўғин ямламай ютмиш усталар;
Қолган-қутганига тушмиш устара.
Қиш кунини муз еган боладек титраб,
Дам унга, дам бунга югурди питраб.

Пул керак, қарз керак, ёпилсин усти!
Оғзига келди нақ онасин сути.

Дерлар, ўзингда йўқ — оламда ҳам йўқ.
Бўлди ёпишгандек танглайига чўғ.

Минг бир ер нишлангач, чиқмагач ҳеч қон,
Қайишди қўшниси Миртурсун полвон.
Соғин сигирин у сотди, берди қарз
Кетса-да оила ризқ-рўзига дарз.

Алимтой кўзлари чарақлаб кетди,
Қор босган иш яна тарақлаб кетди.
Кўп ўтмай чалалар битди. Келди қўй,
Қилинди иморат шарафига тўй.

Шундан бери, эҳ-ҳе, неча йил ўтди,
Чиллалли гўдаги мактабга йўртди.
Тўлар кишидайн кимнингдир хунин
Қарз эгасига у тутқазмас думин.

Кўрса, ковушига бўлибон патак,
Солиб кетаверди олдиға хашак.
Миртурсун охири тўйиб жонидан
Тутди Алимтойнинг гирибдонидан.

Гижинди шунда у сассиқ такадек:
«Ў, беравермангиз панжангизга эрк!
Қочиб кетяпманми, оларсиз бир қун!
Одам деган бунча бўлмаса тутун!

Нима, ахир, ўлар ердамассиз-ку!
Жар солманг! Кимни ким туширибди чув?!
Оласиз, ичингиз пишмасин, полвон!
Бергунимча қулаб тушмайди осмон.

Бир ер одамимиз, тобуткашмиз-а!
Ҳадеб қилаверманг кишини изза!

Елинлаб турибди огилда биям.
Тугсин! Туққунича ачитманг миям!

Шуни сотаман-да ошириб нархин,
Пулини бераман бузмасдан тахин.
Унгача шайтонни нари суринг сал;
Унгача шақилдоқ чалмай туринг сал...»

Фирибдан тишлатиб Миртурсунга мум,
Қуёни қувди у ўтказмайин зум.
[Ҳақиға Миртурсун бўлғуси эга
Текканда туянинг қўйрути ерга.

АСҚАР ДОВНИНГ ТАНИШИ

Иссиқда ишлаш, о, эканми ўнғай!
Асқар дов айни ёз экди қулупнай.
Этлари куйди Кун чўғида жиз-жиз
Ниҳоллар то ерга ёйгунча илдиз.

Парвариш этилиб бамисли гўдак,
Тагига қўй қийи тўшалди кузак.
Бўлғувси ҳосилдан бериб хушхабар
Қиш бўйи бўрсиллаб ётди пушталар.

Жамолин кўрсатгач наврўзи олам,
Гуллади қулупнай бодраб чунонам.
Белбоққа қистириб барин Асқар дов;
Ниҳоллар бағрига берди зўр ишлов.

Кўриниб қолса-да қулоғидан нур,
Меҳнат машаққати туюлди ҳузур.
Меҳрин қўявергач яйраб қулундай,
Ёқутий ранг олди ялпи қулупнай.

Бозор сари йўртди териб бир пақир.
Рўзгорга нимадир керак-да, ахир!
Оҳ-оҳ, деб оларди гур-гур харидор.
Бирдан кўриб қолди таниши Аҳрор:

«У, биродаргинам, жоним гиргиттон!
Сени кўрмоқ ўзи қувонч бир жаҳон!

Қойил!

Ҳа,

чиндан ҳам деҳқон пирисан;
Юртда икки бўлса, унинг бирисан!

Қара-я, ҳар бири келар тухумдай;
Ана қулупнаю мана қулупнай!
Ҳам тош босадиган
ҳам бети тиниқ.

Кўз ёмон! Тутатиб тургин исириқ!..»

«Раҳмат. Бир чиқ ўзинг, оғайни чалиш!
Бир чиқ.

маза

пайкал ичра айланиш!»

Эртасига шабнам кўтарилмаёқ
Кириб борди аста қириб у томоқ.

Кетида ўғлино қизи,

синглиси,

Тогора кўтарган яна бириси.
Кел-кел, деб парвога бўлиб Асқар дов,
Супанинг тўрига ўтказди дарров.

Дастурхон ёздию тўқди топганин,
Яйратди шаҳарли меҳмонлар танин.
Сўнг пайкал ичига манзират этди.
Аҳрорни бу таклиф фалакка элтди!!

Эргаштириб илҳақ думларини у,
Қулупнай емакка қилди хўп ружу.
Эгатлар оралаб едиларки, воҳ,
Туялар бу қадар емайди янтоқ.

Нафси сал тийишни қилмайин хаёл,
Бўлдилар охир нақ иккиқат аёл.

Шундан сўнг қоқишиб бир-бирига им,
Улкан тоғорани қилдилар лим-лим.

Инқиллашиб чиққач пайкалдан зўрға,
Елкада тоғора, бўлдилар йўрға.
Асқар дов кафтига уриб дўпписин,
Деди ортларидан чўғланган йўсин:

«Кездим хўп жойларни, тоғу сойларни,
Кўрмадим бундақа суқатойларни».

Ю М Ш О Қ Т О Й

Туйнуксиз зиндондек қоронғи эди,
Даҳшат таратарди момақалди роқ
Фалак гумбазини ёргудек торс-торс.
Ин-инига уриб кетганди кўплар
юрақларини

Босиб чўнг ваҳима қумурсқа мисол.
Қўшнимиз мушуги Юмшоқтой аммо
Очилиб димоғи

Угай отасидан теккандек мерос,
Қайдандир келарди йўлбарсдек мағрур,
оғзида билакдек қази.

Дуч келиб қолдию қоровул Тўрткўз,
Шартта

олиб қўйди тансиқ ўлжасин.

Тўлғанди Юмшоқтой, тўлғанди нолон
Қармоққа илиниб қолгандек балиқ:
«Вей, ака,

бу, ахир, қароқчилик-ку!
Пўкону гўшт йиғиб неча-неча вақт,
Қилганман буни ўз қўлларим билан!..»

ЗАНЖИР КЕСАРЛАР

«Дадаси!»

«Хўш, дўндиқ?»

«Эшитдингизми?»

«Нимани?»

«Мунчаям бепарвосиз-е,

Тарки дунё қилган дарвеш сингари

Ҳеч нарсага асти қизиқмайсиз-а.

Тош холанинг ола эчкиси бор-ку,

Ҳаромгина қотгур туғибди думсиз.

Во, тавба! Баайни бақанинг ўзи...»

«Э, лоф қилма! Ҳали мурғак-да жонвор.

Дум ҳам

бўйга қараб ўсади аста».

«Оҳо,

қачон ростга чиқибди дейсиз

Ер юткур эрларга хотинлар гапи.

Ахир, бу ситилгур кўзларим наҳот

Бормаса думлигу думсиз фарқига!

Кўрганни эшитган енгар, дегандек,

Епмоқ бўласиз-а оғзимга қопқоқ».

«Мунча повулладинг

танча қўрига

Банди йўқ обдаста ағдарилгандек».

«Бор гапни айтдим-да,

ахир, думсиз-да».

«Думсизмас, думи бор,

лекин калтароқ,

Туғилган куниёқ кўрганман ўзим».

«Бўлмаса-чи,

кўздан қолибсиз аниқ
Сочига оқ тушмай қариганлардек...»
«Эҳ!

Худди тикан-а, бигиз-а тилинг,
Билмам, чаёнми ё

илонми йилинг!»

Бирдан силтай кетди бураб сочидан
Ит олган мушукдек бигиллатиб Эр.
Силтай-силтай,

охир

улоқтирди у

Эшик олдидаги лим-лим ҳовузга:

«Ғалча,

думи бор,

бор,

мени билма кўр!»

Сув юзига бир пайт чиқди-да қалқиб,

Энтика-энтика чинқирди Хотин:

«Думи йўқ,

афтингни ел олгур, тўнка!»

БУРГУТ БИЛАН ИЛОНЛАР

Бу не алам, воҳ!
Дайди ўқ зарбидан синиб қаноти,
Фалака ўрлади Бургут фарёди.
«Қойил! Кўнглимизни қилдинг тоғ, оллоҳ!»
Дея рақс тушдилар Илонлар шу дам.

* * *

Марднинг мусибати — номардга байрам.

МУГУЗ

Хилват чангалзорда жанжалсиз, кексиз,
Енма-ён яшарди Қўтос ва Йўлбарс.
Лекин Йўлбарс худди қолгандек эрксиз
Кунба-кун кўнглида бижғиди ғараз.
Гумдон этай деса, мугузи — ажал,
Ич-этин ерди у боролмай бетлаб!
Қони қайнаса-да, қилмай таваккал,
Юраверди дамин чиқармай, четлаб.
Бир куни чарақлаб чеҳрасида нур:
«Дўстим! Ҳар тўқисда, дегандек, бир айб,
Мугузинг, қара, эҳ, кўркиннга — қусур;
Нақ ит қобирғасин қўйгандек қадаб.
На ҳожат каллага дахмаза бу юк!»
Дея эснаб қўйди масхараомуз.
«А-ҳа!!!—Кулди Қўтос.— Бўлса-да хунук,
Ёв кўксига найзам — мана шу мугуз!»

БОКСЧИ БИЛАН БАТТОЛ

Тун ярмида Боксчи келарди ёлғиз,
Келарди хиргойи қилиб осуда.
Тиг ўқталиб Баттол тўсди Чорсуда,
Баттолки, турқидан худди ялмоғиз:
«Ғинг десанг, жонингдан бўлма хомтама.
Қани, бор-йўғингни чиқар эртароқ».
Боксчининг кўзлари бўлди-да чақмоқ,
Солди қулочкашлаб: «Аблаҳ, ол, мана».
Баттолнинг гардони гўё ўприлиб,
Ханжари отилиб кетди қўлидан.
Билмадим, нимадир ўтиб кўнглидан,
Уқирди туядек оғзи кўпириб:
«Уҳ, ёввойи, борми сенда сал инсоф!
Ахир, бу қилмишинг — қонунга хилоф!»

тутади жон қулоғини.
Юлдузли тунларни улаб кундузга
Куйлайман шу элнинг дала,
боғини...

Сиз-чи,
минг сайранг,
эл
олмас бир пулга.

Алам қилганидан шунинг-чун такрор
Ушқирасиз олов отиб Булбулга».

ҲАККА БИЛАН ҚУЧҚОР

Айни туш қизиғи, ловуллаган туш,
Қаноти куйгудек эди учса қуш.
Дала-дашт-мудрарди, яйлов мудрарди,
Беқарор эсан ел ўт уфурарди.
Қўйлар эса яйраб ўтларди жадал.

Шу маҳал

Ўртанган онадек фарзанд доғида
Ҳакка йиғлаб қўнди Қўчқор шохига.
«У-ў, не бўлди! Тушмиш кўнглингга не ғам?»
«Оловда ёнар нақ аламдан танам,
Воҳ, не дей, айтмакка бу тил қурғур лол».
«Янтоқ тебранмагай эсмаса шамол.
Хўш, не гап? Англатгил жигарим эзмай».
«Воҳ-воҳ, айтайми-а, садағанг кетай?!»
«Айт».

«Сўйилармишсан».

«А?!!»

«Ҳа, шўрлигим».

Дув-дув гап, ўтовга тушувди йўлим.
Эртага чўпоннинг зиёфатимиш,
Сенгинани шунга қилишармиш жиш.
Авжи қирчиллаган пайтинг-а, воҳ-воҳ!
Чўпон эмас хўжанг, бераҳм саллоҳ.
Акангни гум қилди мана шу кўклам...
Воҳ, йитмаса ул шум

тинчлик йўқ, жўрам!»

«Ер тишлатурман, ҳа, ҳозироқ бориб!
Анов тош ортида ётибди қотиб».

«А... шунақа де?!» «Ҳа, ширин уйқуда».
«Ҳм! Токай яшайди қўйлар қўрқувда?
Югур, ўшал тошга калла ур, ўғлон!
Қолиб тош тагида бўлсин ул гумдон!
Тош эса омонат, тўрибди аранг,
Кесилган дарахтдек ағдарур зарбанг».
Қўчқорнинг қонига олов ёқилди,
Уша тош сари у ўқдек отилди.
Отилгани замон таслим этди жон
Миясин қатиғи сочилиб ҳарён.
Ҳакка эса ҳатто пинак бузмайин
Чўкилай бошлади Қўчқор кўзларин,

БҮРИ ВА ЭШАК

Бирдан учраб қолди Бўрига Эшак:

«О, узун қулоқ, йўл бўлсин?» «А, лаббай?»

«Кўзларинг бежо? Хўш, ишларинг қалай?»

«Ҳарқалай қимирлаб турибди чакак.

Узлари қалайлар, кайфиятлари?»

«Чатоқ! Ҳм, йўлиқиб қолдинг айни пайт.

Сени есам, баданг бўлгай кайфият».

«У-ў, тақсир, яхшимас бу ниятлари!»

«Улгинг йўқ! Шундайми?!» «У-ў, балли, тақсир!

Не десангиз қилай, бўлай сиз билан,

Сиз тоғам бўлингу мен сизга жиян».

«У чоқда тутамиз янгича тадбир».

«А? Янгича тадбир?!» «Ҳа! Упкани бос!

Улуғлар гапига қулоқ бер, дерлар,

Қулоқ бермаганлар тишлар ер, дерлар.

Ахир, вей, бу тадбир иккимизга мос».

«Ундай бўлса, қани, айтингиз, мен тахт!

Утиравермайлик бўшашиб, ивиб.

Ажабмас тоғаю жиянга ийиб,

Бирваракайига ёрлақаса бахт».

Иржайди-да, Бўри, уқтирди бир-бир.

Уқтирувга кўра ағдаргудек тоғ

Бутазорда Эшак ҳангради ногоҳ;
Ҳангради то томоқ бўлгунча хир-хир.

Шу маҳал, десангиз, жайронлар титраб,
Гурра-гурра қоча бошлашди нолон.
Бўри эса тўсиб йўлини чаққон,
Узаверди бўғзин кўзи йилтиллаб.

Эшак кўриб бир пайт ўлжа уюмин:
«Чаккимас-а,— деди,— жияннинг шашти!»
«О, жиян билан-да тоғанинг гашти!»
Дея кулди Бўри ўйнатиб думин.

ЧУМЧУҚ МАРСИЯСИ

Тутгани-чун Лайлак мардона йўриқ.
Бахшида этилди юксак ўриндиқ.
Мадраса минори узра кўз-кўздир,
Рухсори гўёки ял-ял наврўздир.
Ёту кўзтанишлар энди пинжида;
Кўланкаси тушар жой илинжида.
Кўплар қаторида Чумчуқ ҳам дик-дик,
Чарчаш не, сезмас у, ютгандек илик.
Лайлакка ўзини яқин тутур у,
Лайлакдан наф селин айқин кутур у.
Чигали ёзилмас ип йўқ, жўражон!
Кўп ўтмай Чумчуққа Лайлак берди ён.
Дерларки, ургайлар бенарвон юлдуз;
Қаловин топганга гур-гур ёнгай муз.
Бора-бора ёрдек бўлдилар иноқ,
Ёр неки, баайни эт билан тирноқ.
Атрофида Чумчуқ гирди-гиргиттон,
Паноҳида, ахир, фароғатда жон!
Серкага қўй-қўзи эргашганидек
Ихтиёр эшиги кимга эмиш берк?!
Лайлакнинг юриши ёқса, не деяй,
Балли, эй, митти қуш, садағанг кетай!
Қилса не, ютиниб егандайин бол,
Лайлакдек савлатдор бўлишни хаёл!!!
Орзуга тўғон йўқ, демиш бир кампир.
Интил, интилганга толе ёр, ахир!
Тараниб, тумшуғин тираб ҳавога,
Йўл олган мисоли арши аълога

Лайлакона юриш қилди кериб бут
Оғриқ кўзларидан чиқарса-да дуд.
Орият кучлилик қилдимн, билмам,
Оғриқ зўрайса-да йўртди у илдам.
Бир маҳал чалпақдек ташлади ўзин,
Мадори қолмабди очарға кўзин.
Не гап, деб югуриб борсаки мардум,
Бутлари йиртилиб бўлибди марҳум.

* * *

Кўнглингиз тусаса кулфатдан совға,
Бўйингизга боқмай тўн бичинг, оға!

АЙИҚ ВА ҚУЕН

Кимнингдир ўйнаб отган ўқидан
Қаҳри алангаланган ёввойи филлардек
Укириб бўрон,
Қиларди тўполон
Не-не дарахтларни синдириб қарс-қарс,
Тимдалаб борлиқ бағрини.
Чўрт узилиб белидан
Узаги уваланган улкан бир ёнғоқ
Тушди баногоҳ
Баҳайбат Айиқ устига.
Ингради у
Босиб кўз ўнгини зулмат,
Қон тирқираб оғзу бурнидан.
Кўриб қолдию
Ҳайрат ила бидирлади
Буталар орасига биқинган Қуён:
«Вей, ҳамқишлоқ!
Шартта итқитиб ташланг!!!
Қутиласиз шунда тез
Бу аччиқ азобу
Азияту
Кўргиликдан!»
«Итқитмоқнинг бўлганида иложи,
Шу аҳволда ётармидим, тирранча!..»

ДЕНГИЗ БИЛАН ДАРЕЛАР

Бўз туядек ўкириб,
Қабариқ қояларга
Упиргудек тўш уриб кўпирган Денгиз
Мағрурона қаҳ-қаҳ урарди
Ўзин санаб қудратда тенгсиз, шуҳратда тенгсиз.
Унинг бу ҳолатидан,
Ҳаволаниш одатидан таъблари ириб
Вазмин-вазмин теран Дарёлар,
Аста учирдилар гап:
«Биз бўлмасак гар,
Ҳолингизга йиғлайди маймун;
Кўлмак мисоли
Замин қаърига кетасиз сингиб».
«А-ҳа!!— Уқирди Денгиз.—
Сизларга ким эрк берди-а
Талтайиб
Бундай алжишга?!
Ё ютармидингиз
Бошлаб мен билан кураш?!
Ё тушса орамизга катта бир тўғон,
Қолармиди сувим камайиб?!
Эҳ, лойқа жилғалар,
Билиб қўйинг,
Менинг тубим
Улкан-улкан денгизлар
Тубига туташ...»

ШОИР ВА КАМПИР

Чарақларди юлдузлар кўкда.
Хаёл етагида боғ узра Шоир
Юлдузлар чаманига ошиқона термилиб,
Қўйиб қўлларини кўксига:
«О, фазо санамлари, паривашлари,
Тарқалур боқсам сизга кўнглим ғашлари...»
Дея сузилиб кўзи,
Сайр этарди
Хиргойи қилиб осуда.
Шу вақт,
Қаранг-а,
Хаёл жодусига бўлсинки лаънат,
Тойилиб ногоҳ
Лим-лим ариққа,
Жалада қолган қўрпача каби
Хўл бўлди жиққа.
Шийпондан кузатиб турганди Кампир.
Оҳиста кулди-да, деди тамшаниб:
«Ҳай, бувигинанг қоқиндиқ, шоири замон,
Ер кўҳликлари турганда
Бало борми термилгани осмонга!»

КАККУ ИЛА БУРГУТ

(И. Криловдан)

Несидир хуш келиб Каккунинг, воҳ-воҳ,
Булбуллик унвонин бахш этди Бургут.
Какку кўнгли бўлиб қувончдан тоғ-тоғ,
Кўринди кўзига олам беҳудуд.
Узича бўлиб у булбули хушхон,
Сайради, сайради кўтариб тумшуқ.
Боқсаки бир маҳал у ёну бу ён,
Тарқашиб кетмоқда силкишиб қуйруқ.
Бири кулса, бири қиляпти мазах,
Бири ғижиняпти баралла сўкиб.
Қувилиб Каккунинг руҳидан фараҳ,
Нолиди Бургутга кўзёшин тўкиб;
«Эҳ, бу не кўргилик, соҳибқироним,
Куйласам, калака қилишур нуқул.
Кўксимда булбуллик фахрий унвоним
Наҳот хор этилур даврингда булбул?!»
«Мен шоҳман, англагил, эмасман оллоҳ.—
Терс бурилди Бургут хўрсиниб оғир.—
Булбул деб номлашга қодир сени шоҳ,
Булбул қилгали лек эмасдир қодир».

ҲАЖВИЕТ УРУҒИ

(С. Михалковдан)

Во, ажаб,

калладор Танқидчи акам
Ер чуқилаб, Уруғ қадаб қўйди-я!
Қачон унаркин, деб қараб дам-бадам,
Худди шу ерни сал ўтмай ўйди-я!
Э, воҳ, унмабди-ку!

Хасипи қизиб,
Уруғни лат урди шишириб лунжин.
Билқ-билқ юзларидан милт-милт тер сизиб
Экди уни кўкка қаратиб учин.
Бир ош пишарлик вақт ўтмаёқ, қизиқ,
Қўкаргандир, дея яна ковлади:
«Тавба! Ё мағизи эканми синиқ?
Бе, бўлмаган гап! Уҳ... миям ғовлади,
Тихирлик қилди бу Уруғ мунчаям.
Ахир, бу тихирлик кулгили бир ҳол
Кулгили, кулгили ҳолдир жудаям!»

* * *

Ҳажвчилар хизмати кўрмайди завол
Шу акам кабилар заруриятсиз
Эрку хоҳишига санчмаса бигиз.

Ф А Р О С А Т

(Д. Беднийдан)

О, ҳай-ҳай, қараманг, кўзингиз куяр!
Бир куни Тулкига қўшниси Қоплон
Юрак ёрди, ахир, жонидан суяр:
«Айб этмаю, сени кўрсам, ўртоқжон,
Наҳот мен билан тенг кела олсанг, деб
Хаёлан титкилаб кўраман кўнглинг.
Йў-ге, бундай бахтга эмасдирсан эп.
Ҳа-ҳа, ҳар жиҳатдан калта-да қўлинг.
Чимрилмай, ўзингни кўзгуда бир кўр.
Ҳм, бастинг-пўстакка ёпишган тугма.
Кучда эса, ҳи-ҳи, сендан чивин зўр.
Ҳақ гапимга тагин жириллаб юрма!..»
«Садағанг кетай, о, қудратли ошнам!—
Таъзим этди унга Тулки ноилож.—
Балли! Сен борки, ҳар дақиқам хуррам.
Арзир ҳар мўйингни бошга қилсам тож.
Ҳа, чиндан зўр ҳамда кўҳлисан. Бироқ
Кўшилсайди шунга жиндек фаросат,
Тунда ҳам йўлингда ёнарди чироқ».
«Фаросат? Шунчалик эканми у шарт?!»

КУЛГИЛИ УСУЛ ҚУРБОНИ

(Б. Карапетяндан)

Хўрликдан жон келиб ҳиқилдоғига,
Шер номига Қуён ёзди арзи ҳол:
«Эй, паноҳим, ботди ғам ботқоғига
Кўриб бўш-баёвлар Бўридан завол.
Туну кун ичса ҳам, еса ҳам тинмай,
Момақалдиरोқдек даҳшатдир, даҳшат!
Токай қутурар у нафсини тиймай,
Токай жонворларни ғажийди беҳад?!»
Шерга бу арзи ҳол етгани замон
Айиққа юклади ҳал этишни у.
Айиқ эса эснаб, керишиб обдан:
«Айтганча, у ернинг пири Бўри-ку!
Яхшиси, бу ишни ўша ҳал қилсин!
Ҳа, у ишончимга лойиқ ҳам улуг!»
Дея буйруқ берди яссилаб тилин.
Бўрига етгач у антиқа буйруқ,
Қуёнга ўшқирди гижирлатиб тиш:
«Ҳм... Ҳали Шерга арз қилдим ҳам дегин!
Ол-а, сен пасткашга Шер ишонармиш,
Мени йўқотишнинг қилармиш эвин!
Билиб қўй, сен ёзган арз менда, мана,
Масалангни ўзим қиладирман ҳал.
Бор, устимдан арз қил яна, хомкалла!»
«Бундақа бўлишин билсайдим аввал,
Кирдикорингиздан очмасдим оғиз...»
Дея қалтиради зорланиб Қуён.
«Аҳ, ювош қочағон...» Бўри ялмоғиз
Этди шу зумдаёқ шўрликни гумдон.

ГАРАНГ ВА ОҶАНГ

(Аргодан)

Концертга келди-да, ўтириб секин,
Саҳнага термилди илжайиб Гаранг.
Чучвара қулоққа лекин
Ҳеч нарса кирмади: на сўз, на оҳанг.
Фикрлар сўралгач, сўзга чиқди у:
«О, бўрам кетворган, қомат ҳам там-там.
Хонанда шунчалик бўлурми сулув,
Нақ ёқут дейсиз-а қирмиз ёноғин...
Аммо мен ҳайронман, у нечук ҳар дам
Тебраниб, беҳуда очади оғзин?»

* * *

Баъзи танқидчилар шул Гаранг тахлит,
Шеъроят не ўзи, тушунмас сира.
Оқ ёзсанг, кўк дея қилишиб танқид,
Эҳ, равшан таъбингни этишар хира!

УЙЛАНИШ

(В. Корбандан)

«Э-ҳе, қўшни, салом, аҳволлар нечук?!»
«Салом».

«Нимагадир паришонсан сал,
Чақнаб тургучи ул кўзларинг сузук?
Эшитайлик биз ҳам, нима гап, йўтал?!»
«Битта ташвиш чиқиб қолди, жигаржон!»
«И-е, нима ташвиш?»

«Уйланмоқчиман.

Танишиб ҳам олдим юзлари ширмон,
Хипча бел, нозик бир дўндиқча билан».
«Жуда соз, уйлан!»

«О, чопмаяпти дил,
Ким билсин, эҳтимол ўта заҳардир».
«Қўй унда, дилингни қилмагил хижил!»
«Шундайку-я, бироқ тоқ ўтган умр —
Умрмас, гурбатнинг нақ ўзгинаси.
Уйлансанг, маза-да, сен уйғонмаёқ
Хотинчанг ноз ила туринг, дадаси,
Тура қолинг, совиб қолмасин қуймоқ,
Дея бошгинангда бўлур парвонанг».
«Пайсалга солмай кўп, уйлан бўлмасам!»
«Уйланворардим-а қилмайин таранг,
Аммо болалар-чи? Шу ҳақда миям
Ари қамалгандек ғувиллаётир.
Бир эмас, тўрт эмас, бўлишиб ўнов,
Назаримда тинсиз чувиллаётир:
Бири патнис чалар — қўлида косов,
Бири ғингшияпти бурнин оқизиб;

Бири шалварини ҳўллаб қўйяпти,
Бири муштлаяпти бирин ётқизиб.
Бири болта билан полни ўйяпти...
Э-ҳе, бир қоп ғалва! Устига устак
Ҳаловат йўқ уйда, дилда бир умр».
«Шундайми-а! Унда, дарди йўқ кесак,
Дея пешонагга босиб қўй муҳр!»

ТУНКА

(Ҳ. Зиёдан)

Қўзғалгиси келмай этарди фарёд
Чириган Тўнкани қўпорса биров:
«Воҳ, қандоқ чидай мен этилсам барбод,
Урнимда барқ уриб кўкарса биров!»

СОҲТА ТАҚЛИФЛАР

Мушукка манзират этди Товушқон:
«Биз тарафга, оwsин, ўт егали кел!»
Мушук миёвлади: «Бизга, бекажон,
Ўзинг бир мириқиб гўшт егали кел!»

БҮРИНИНГ ТАРЖИМАИ ҲОЛИ

Бўридан сўралди таржимаи ҳол.
Деди у ёғилиб қовоғидан қор:
«Мунча терговчидек бердингиз савол!
Ўтмишим-ла, ахир, не ишингиз бор!»

ТЎЗҒОҚ

Жазаваси тутиб нолиди Тўзғоқ:
«Маданият мунча ваҳшийлашяпти,
Супурги билан,
воҳ,
ҳайҳот,
иш чатоқ,
Шафқатсиз Чангютрич жой алмашяпти!»

КУР

О, қаранг,
қайлиғи туққандек эгиз
Чарақлаб димоғи,
яйраб ич-ичдан,
Оғзи қулоғига етмиш Жўранинг.
Қарашлар бўлакча, юришлар йўрға!
Суюнчи беринг, э, суюнчи! Ахир,
Мансабга минибди ошнаси Тўра.
Дейдиларки: ошно жигардан азиз,
Бирининг зафари бирига татир.
Қолдириб йўлда у не-не уловни
Тўра ҳузурига борди қутловга.
Аммо Тўра унга, афсуски минг бор,
Миқ этмади олиб танимасликка.
Муздан тарашланган ҳайкалга ўхшаб.
Жўра тисарилди ортга аламдан
Қоронғи туюлиб кўзига олам:
«У-ў,
аянч,
кўр бўлиб қолибди ошнам...»

БАЛАНДБЕК

Мажлис тугади,
Сокинлик чўкди хонага.

Лекин

Булут қоплаб бирдан Баландбек бетин,
Ут тушган ғарамдек ёнди кўзлари:
«Эҳ, лаънат! Қартайиб қолдингиз, эмиш!
Сўнганмиш алангам, қўрим!

Уҳ, тирнадилар нақ газакли ярам.
Ешлар йўлига гов бўляпсиз, эмиш!

Бўшатиб ўрним,

Воҳ-воҳ,

Етиб есам созиш мўмай нафақам!
Йўқ-йўқ,

Тушингизни сув айтинг, чумчуқлар,
Томоқ йиртаверманг чирқиллайвериб!
Гўлмасман сизларга лақиллайдиган!
Ҳа,

кетган кунимоқ лавозимимдан
Кетгуси обрўйим чапагин чалиб.

Таъзимкор шоферим ҳатто,

Ҳатто парвонавор котибабонум

Юз бургай албат

Жиркангани каби маразилардан.

Бағримга ҳаммаси бўлгуси санчиқ!

Йўқ-йўқ,

қўзғолмагум ўрнимдан мутлақ

Энг баланд ёдгорлик янглиғ!

Дерларким:

Үлгиси келса гар каламуш нодон
кемтигай мушук қуйруғин.
Шошмай турларинг, эҳ, фикри қинғирлаф,
қитмирлар,
Заҳар-заққум пуркаб баргларингизга,
Намакоб қуйгайман тагларингизга...»

ТОМДАН ТАРАША

Нодонлар кўнглингга отилган тошдир,
Сепурлар ярангга қалампиру туз.

* * *

Бешафқат дард зулми сарғайтириб юз,
Термилиб ётарди шифтга Мирзокир.
Қўшнилариин бири кирди сўраб ҳол
Кўрсатиб ўзини жигардек яқин.
Гўра чайнагандек бужмайтиб афтин,
Эгди у бошини мисли мажнунтол:
«Тамом этибди дард сени охири.
Меросхўрларингга, дўстим, албатта
Васият қилиб қол вақт ғаниматда...»
Мирзокир тўлғанди бўртиб томири:
«Эй, меросхўрларим, юринглар йироқ
Манави шиллиққурт каби одамдан!
Қадамин узинглар қутли хонамдан,
Ёғилур турқидан жонимга қийноқ!»

Б У Р И Б О С А Р

Туғилди овулда холдор бир кучук,
Севиб Бўрибосар аташди уни.
Ҳар тола мўйини билишиб қутлур,
Сиртлонлар зотига тақашди уни.
Оғзи она сутдан арир-аримас
Беришди жигарга шакар сепишиб.
Парвариш этмакни гўё билиб фарз,
Туришди терлаган маҳал елпишиб.
Бора-бора унга товуқ жўжасин
Чала бўғизлашиб ташлашди бир-бир.
Хуш кўриб қолгач у жўжанинг таъмин,
Жўжалар томонга югурди ғир-ғир.
Қий-чув! Жўжаларда битди ҳаловат.
Ҳатто товуқларга бошланди ҳужум.
Бу қолдан Хўжаси бўлди бетоқат
Худди томоғига тиқилгандек қум:
«Бу не кун, уришсам қилмайди қиров!!!
Ташланур ўзимга қўлим кўтарсам!
Кошкийди қорасин ўчирса биров!
Аҳ, қайдайдименга бу ғам, бу алам!»

ҚОРАБАЙИР БИЛАН ХЎТИК

Денгиз мисол тўлқинланур кўплари,
Қийқириқлар нақ фалакни ёргудек.
Бир-бирига тутқич бермай орзудек,
Елар отлар чақмоқ чақиб кўзлари.
Отлар ичра Қорабайир баногоҳ
Унг оёғи сингудайин қоқилди.
Шу дам, қаранг, Хўтикка гап топилди:
«От бўлмай ўл, қассобга бўл гўшту ёғ!
Бўлганида жуссам агар сал катта,
Чопар эдим ҳамма отдан илгари,
Чопар эдим учиб қуюн сингари;
Зафарга ёр бўлар эдим, албатта!»

* * *

Ғоз бўлмагай қағиллаган билан зор,
Ўзинга боқ, ногорани сўнгра қоқ!

ПАШША БИЛАН ШАМОЛ

Найрангбоз

бир кимса

қилиғин кўриб,

Қадимий бир масал тушди ёдимга.

* * *

Пашша жазаваси тутиб,

қутуриб,

Шамол устидан арз қилди Ҳокимга:

«Ҳиқилдоққа келди бу жон,

эй, тақсир,

Зугум найзасидан порадир кўксим!

Ширин онларимга пуркаб қалампир,

Қувар Шамол ҳар дам очирмай кўзим!

У борки,

бир лаҳза фароғатим йўқ,

Яратилганимга беради қасам!

Адолат бўлса,

бир уриб қўйинг дўқ,

Ахир, боссин-да сал

ўйлаброқ қадам!»

Бақамти ўтказиб қилгали сўроқ

Чақиртди Шамолни Ҳоким шу маҳал.

Шамол қорасини Пашша кўрибоқ

Туйнукдан жуфтакни ростлади жадал.

Бу ҳолдан ҳар мўйи бўлиб тиканак,

Ҳоким нигоҳидан газаб таралди.

Бир нафас бошини қилди-да сарақ,
Шамолга табассум ила қаради:

«Азизим!

Кета бер!

Аmmo ёдда тут:

Ифлослик уруғин сочгувчи Пашша,
Поклик посбонидан қочгувчи Пашша
Қаерда кўринса,

шўрини қурит!»

ТАЛВАСА

Эндигина қўшдан бўшалган Саман
Утлоқдан кўтармасди бош.
Илондай биқиниб ётганми экан,
ўпирди сонин
Ортидан баногоҳ ташланган Йўлбарс.
Урмондан чиқиб қолиб Фил,
Билмам, қонхўрларга эканми ганим,
Қувлай кетди уни кузги бўрондай.
Тирик қолгач Йўлбарс бермайин тутқич,
Олис-олисларда кўтарди чуввос:
«Э-ҳей, биродарлар! Навкар йиғингиз,
қайранг тиғингиз;
Тўшангиз йўлларга ҳийлалардан тўр,
Қазингиз минг-минглаб ажал ўраси!
Босиб келаяпти филлар тўдаси!
Ғинг деганни телба тўнғизлар каби
Ериб ташлашяпти қорнидан торс-торс!
Э-ҳей, кўмакдошлар, зарби вулқонлар,
Кўрсатиб садоқат
Боболардан қолган сўнмас удумга,
Тахт турунг ҳужумга!
Акс ҳолда этурлар ҳаммамизни қул,
эркимизни кул!
Филлар хавфидан, ў, оламда ларза...»

ЛОЛ БУЛГАН ТУЛКИ

Зоғча ерди дарахтда пишлоқ.
Тулки келиб гап қотди шу чоқ:
«О, азизим, жонгинам Зоғча,
Овозингга қойилдир барча.
Довруғингнй эшитиб бирдан,
Севиндим чиндан!

Шундан бери мен сенга муштоқ,
Сайраб бергин, йўқ дема, ўртоқ!»
Пишлоғини худди шу лаҳза
Қанотига қисди-да Зоғча,
Қаҳ-қаҳ уриб қайтарди жавоб:
«Сени сира кўрмакка йўқ тоб!
Ликиллатмай менга думингни,
Бориб, алда катта бувингни!
Кўр ҳассасин йўқотар бир гал,
Утиб кетди энди у маҳал...»
Сўнг пишлоқни чўқиди аста.
Тулки ночор мўлтираб пастда
Хўрсиндию кулди зўраки,
Лунжларидан оқди сўлаги.

БЕДАНА ВА ТОШБАҚАЛАР

Азиз дўстдек келди наврўз,
Завқ симирди кўркидан кўз.
Сочди еллар шўх ўйини
Ялпизларнинг хуш бўйини.

Жилғалар боз чертдилар соз,
Дил қушлари этди парвоз.
Шундай ором оғушида,
Офтобнинг зар ёғдусида.

Жуфт-жуфт юрган каклик қадар
Яйрадилар Тошбақалар.
Бедананинг товши ногоҳ,
Кўзларида ёқди чароғ.

Бир-бирига боқиб шу дам,
Бўлиб олам яна хуррам,
Тебрандилар Тошбақалар
Ташлаб ҳарён ўтли назар:

«О, тасанно, о, тасанно,
Жонсизга жон этгай ато!...»
Сайрарди у сал нарида
Нур аке этиб пат-парида.

Кўрдилару уни бирдан,
Лутф этдилар таъзим билан:

«Хуш келибсан, кел, марҳабо,
Бизлар билан сургил сафо.

Юрсанг агар орамизда,
Бўлгайсан кўз қорамизда.
Шўх таронанг чанқоғимиз,
Бўл мангулик ўртоғимиз!»

Беданага ёқиб бу гап,
Келди улар сари яйраб.
Туғишгандек топиб ардоқ,
Бўлиб кетди апоқ-чапоқ.

Овга бўлган ишқи аммо
Тинчитмади уни асло.
Кундуз овда топиб ором,
Қайтар бўлди тушганда шом.

Туюлиб бу иши нохуш,
Тошбақалар бўлди хомуш.
Хомушликлар бора-бора
Юракларин этди пора:

«Эй, азиз қуш, эй, азиз зот,
Куйдиргайсан бизни наҳот?!
Қўролмайин сени кундуз,
Баҳоримиз бўлди-ку куз».

«Ов қилмасам кундуз агар,
Ичакларим таталанар».
«Нафс ғамини қилма зинҳор,
Шул ерда ҳам емак бисёр».

«Ғайрат ила жўшмаса ким,
Хорлик этгай уни таслим.
Минг чалингки мақтаб чапак,
Еғилмагай менга чалпак».

«Қайғуряпмиз сенсиз, ахир,
Қайғургандек дардманд, сағир.
Дўстмиз! Дўстга қилгил қарам
Қаддимизни эгмай алам.

Сени кўриб турмасак гар,
Не есак, у худди заҳар».
«Дўст меҳрини кафтда тутгум,
Қушларга бу кўҳна удум.

Лекин парвоз этмаса қуш,
Татирмикан унга турмуш?!»
«Дўстликни ким тутса баланд,
Бўлгай албат турмуши қанд».

«Э, яхшилар, дўстлик улуг,
Мени билинг, мисли уруғ.
Учмасликнинг топай эвин,
Сизнингча иш тутай кейин».

«Бунинг йўли жуда осон,
Жиндаккина оғрийди жон;
Яъни, марддек туриб мағрур,
Кўзларингдан чақнатиб нур,

Кўрсатгандек жасоратинг
Юлдирасан қанот-патинг.
Учмасликка шу-да чора!
Кўникасан бора-бора.

Фароғатда яшаб бирга,
Файз берамиз сою қирга».
Охири у бўлди ризо,
Қанот ёйиб, этди ймо.

Бўлиб турли ҳаракатлар,
Юлинди тез қанот-патлар.

Кунлар утиб, кўникиб у,
Баданига югурди сув.

Шира тортиб товши яна,
Яна авжга чиқди ялла.
Довруғи кўп ерга етди,
Обрўйини кўкка элтди.

Бироқ бир кун тортди у оҳ
Йиртқичга дуч келиб ногоҳ:
«О, қутқаринг, эй, жигарлар!»
Тошбақалар эса титрар

Кўзларидан ёши томиб.
Бедана бу ҳолдан ёниб,
Деди, келиб бўғзига жон:
«Аслида мен ўзим нодон!

Хом бўлмаса эди каллам,
Этармидим сизни ҳамдам!..»

Ҳ И Й Л А

Сарҳуш Каклик йўртар эди,
Кўрган кўзни ўртар эди;
Етилганди бирам, бирам,
Товланарди юриб хуррам.
Унга Укки кўзи тушиб,
Хиёл қилди нафси жўшиб:
«Оҳ, мунча бу жаннати қуш,
Есам гўштин, лаззати ҳуш!..»
Бағрида нақ ёниб олов,
Бўлай, деди, унга куёв.
Жиға тақиб бошига у,
Борди Каклик қошига у:
«Эй, ҳусни гул, шўҳи жаҳон,
Ишқинг билан мен заъфарон,
Ҳаётимиз бўлур новвот,
Кел, орзумни этма барбод!..»
Каклик деди: «Ҳали биров
Бўлолмаган йўлимга ғов.
Бир қудуқдан қўю бўри
Сув ичса гар, қўйнинг шўри».
Укки деди: Чўчимагил,
Мени ишқинг гадоси бил.
Мусичадек беозорман,
Қабутардек вафодорман.
Кимки агар олайтса кўз,
Бургут каби қилгум тўс-тўс!
Паноҳимга йўлолмас ёв,
Сени ҳеч ким қилолмас ов».

Каклик кўнгли юмшаб охир,
Боқди унга бежавотир.
Уккига жон кириб шу пайт,
Қанотларин урди парт-парт.
... Утказволгач тўй-базмини,
Қуюқ қилди таъзимини.
Қоядаги Каклик инин
Маскан этиб олди секин.
Режа тузиб сўнг рамма-рам,
Махфиёна босди қадам.
Бир кун оқшом уйиб қовоқ,
Какликка у қилиб фироқ:
«Уф-ф, офтобда куяяпман,
Дўзах дардин туяяпман!
Сув сеп!» дея этди хитоб.
«Тунда нима қилсин офтоб?!»
«Э-ҳа, хоним, ҳали сизга
Елғончи ҳам бўлдикми-а?!»
Деб ғазаби ҳадсиз қўзиб,
Еди бўйнин шартта узиб.
Сўнгра ялаб лаб-лунжини,
Олгандайин нақ ўчини,
Мана, орзу ушалди, деб,
Қолганлари қуршалди, деб
Ишлатиб у минг хил макрин,
Какликларни ушлайверди,
Чирқиратиб тилиб багрин,
Уз кўнглини хушлайверди.

ЛАЙЛАК ВА ҚАРҒА

Иўл бўйида бир арғувон
Усарди барқ уриб равон.
Шохчасига қуриб бир арқ,
Яшарди гашт этиб Лайлак.
Илонларга ёв, дейишиб,
Хатарларга ғов, дейишиб,
Хуш кўрарди қушлар уни,
Хуш ўтарди туну куни.
Бу ҳол қўшни Қарға дилин
Этар эди тилим-тилим.
Хужум қилай деса унга,
Қолур эди оғир кунга.
Шунинг-чун жим юраверди,
Қулай пайтни кутаверди.
Ойлар ўтди. Кезиб ўр-қир,
Ҳориган бир Овчи ўсмир
Арғувонни таъби тортиб,
Дам олайин пича ётиб,
Дея аста чўзилдию
Кўзларини босди уйқу.
Қарға буни кўрган ҳамон
Пастки шохга ўтиб чаққон,
Мўлжаллаб лунж, иягини,
Ташлади-да тезагини,
Учди-кетди жуфтақ уриб.
Қарасаки, Овчи туриб,
Тасқарадир оғзи, бурни.
Бирдан, чиқиб нақ тутуни,

Аргувонга қараб эди,
Қалла чайқаб Лайлак деди:
«Етиб эдинг оғир ухлаб,
Қарға сени кетди булғаб».
Овчи уқмай, ўқ узди, оҳ!
Қаердандир айни шу дам
Қилгандайин худди байрам
Қағиллади Қарға ногоҳ.

ОТ ВА ТҮНҒИЗ

Ошна тутинишиб Тўнғиз ила От,
Дийдор кўришишиб турдилар бот-бот.
Бириси парвона, бириси чироқ,
Қўйингки, йўқ сира булардек иноқ.
Бироқ ўтмай кўп,
Иттифоқо кўзга тушган каби чўп
Тўнғиз нимадир еб бўқди-да қолди,
Бир ботмон юк мисол чўқди-да қолди:
«Оҳ, вай, мижғияпти бу қорин қурғур!
Элтиб қўй, бўляпман ўта беҳузур...»
От уни ортмоқлаб, йўрғалай кетди,
Бир маҳал қамишзор ботқоққа етди.
Етдию туёғи бота бошлади,
Ботқоқ ўз қаърига торта бошлади.
«Қара, ботаяпман, қара, азизим,
Гар ботиб қолсам мен, қутқаради ким?!»
«Ботсанг ҳечқиси йўқ, қани, чу, чу, чу!»
От кўзи ғазабдан қонга тўлдию:
«Гавҳар деб юрганим тош экан», дея
Бир силкиб коптокдек итқитди уни!
Қайтди сўнг ортига ич-этин ея,
Аламидан кўкка чиқиб тутуни.

МУНДАРИЖА

Иллатларга ўт очиб. А. Шаропов	5
Оқил билан Қитмир	13
Қуртлаган беҳи	14
Аппон	15
Този билан Тулки	17
Мушук билан Беданабоз	18
Ширинхаёл Эшак	20
Кутилмаган меҳмон	21
Тожи тажанг	22
Туяқуш	23
Қашқир билан Қуёнлар	24
Чўпон ва Сайёҳ	25
Қайчи ва Чарх	26
Соат	27
Типратикан ҳақида Илон	28
Пазанда билан Мушук	29
Шермат чапан	30
Ҳасад туҳфаси	32
Булбул билан Чумчуқ	33
Писмиқ	34
Совуқ	35
Қўрқоқ	36
Донишманд	38
Қоровули бор Бузоқ	39
Фирибгар билан Шайтон	40
Бахил билан Тўти	41
Бўри	43
Ҳамсоялар	45
Итқовун	46
Қарға билан Жайрон	47
Авлиёқул	48
Ҳасрат	49
Оқибат	50
Бузоқбошилар	51
Кураш	52
Қулмат	53

Асаб арраси	54
Ҳасадгўй	55
Қашқир билан Баликлар	57
Эшаклар ва Эчки	58
Истеъдод ва ичиқоралар	59
Дарахт, Болта ва Шох	61
Хайдалган Бақалар	62
Митти Кўппак	63
Ҳангома	64
Тошбақа билан Кирпитикон	66
Тошполвон	67
Бойўғли билан Булбул	68
Қашқир, Акула ва Шер	69
Кўппаклар	71
Қилмиш-қидирмиш	72
От билан Аравакаш	75
Шовқин билан жозиба	76
Тўра	77
Тўрткўз	78
Устабузармон	79
Каламуш	80
Кўчқор ва Новвос	81
Така билан Олқор	82
Омадсиз куёв	84
Тўраевич	86
Туллак ва гўл	87
Қузғун	89
Тулки ва Бўрсиқ	90
Қирғий билан Чумчуқлар	91
Касаллик	93
Ниқобдорлар	94
Тушдаги ҳақиқат	96
Устанбой билан Раҳмонқул	98
Насриддиннинг қўшниси	100
Тўқмоқтўра	101
Гумбира-гум	104
Олиши бу дунё, бериши қиёмат	106
Асқар довнинг таниши	109
Юмшоқтой	112
Занжиркесарлар	113
Бургўт билан Илонлар	115
Мугуз	116
Боксчи билан Баттол	117
Булбул билан Тўти	118
Ҳакка билан Кўчқор	120
Бўри ва Эшак	122

Чумчуқ марсияси	124
Айиқ ва Қуён	126
Денгиз билан Дарёлар	127
Шоир ва кампир	128
Қакку ила Бургут (И. Қриловдан)	129
Ҳажвиёт уруғи (С. Михалковдан)	130
Фаросат (Д. Беднийдан)	131
Қулгули усул қурбони (Б. Карапетяндан)	132
Гаранг ва оҳанг (Аргодан)	133
Уйланиш (В. Корбандан)	134
Тўнка (Ҳ. Зиёдан)	136
Кўр	137
Баландбек	138
Томдан тараша	140
Бўрибосар	141
Қорабайир билан Ҳўтик	142
Пашша билан Шамол	143
Талваса	145
Лол бўлган Тулки	146
Бедана ва Тошбақалар	147
Ҳийла	151
Лайлак ва Қарға	153
От ва Тўнғиз	155

На узбекском языке

Ямин Курбан

КРЕПКИЙ МЁД

Басни

Редактор Ш. Раҳмонов

Рассом В. Логинов

Расмлар редактори А. Бобров

Техн. редактор М. Низомова

Корректор Д. Муҳитдинова

ИБ № 1760

Босмахонага берилди. 4. 3.82 Босишга рухсат этилди. 10.1.83. Р. 18303
Формати 70x90^{1/32} Босмахона қоғози №3. Алабий гарнитура. Юқори
босма. Шартли босма л. 5,85. Нашр л 4.52 Тиражи 10000 Заказ №632
Баҳоси 70 т. Рафур Гулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти
700129. Тошкент. Навоий кўчаси, 30.

Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари бўйича ЎзССР
Давлат Комитети Тошкент полиграфия ишлаб чиқариш бирлашмаси-
нинг 1-босмахонаси. Тошкент, Ҳамза кўчаси, 21.

Уз2

Қ80

Қурбон Ямин.

Ўткир асал: Масаллар (Сўзбоши муаллифи А. Шаропов). — Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983.—160 б.

Масалчи Ямин Қурбон 50 ёшга кирди. Шу муносабат билан нашр этилган бу китоб шоирнинг «Қизик ҳангомалар» (1956), «Меҳрим ва қаҳрим» (1961), «Пуфаклар» (1966), «Гул ва тиканак» (1968), «Масаллар» (1972), «Масаллар» (1977), «Лайлак ва қарға» (1979 каби тўпламларидан жамланди.

Қурбан-Ямин. Крепкий мёд. Басни

Уз2